

Uluslararası İletişim Ve Ötekilikler Bağlamında Tarihsel, Düşünsel Ve Pratik Unsurlarıyla Türkiye-İsrail İlişkileri Ve Krizleri *

Uğur GÜNDÜZ¹

İdris ARIKAN²

Özet

Ulus devletlerin büyük bölümünün kurucu miti, homojen bir ulus yaratma ve mevcut topraklar ile iktidarı bu yolla koruma kaygısı olarak ortaya çıkmaktadır. Sözü edilen koruma ve/veya korunma pratikleri dâhilinde en çok öne çıkan olgu ise; ulus devlet misyonu çerçevesinde, ulusal-millî değerlerimizi üzerinden tanımladığımız uluslararası ötekilerimiz ve bu ötekilere dair, ulusal tüm araçlarla aldığımız önlem ile ürettiğimiz pratiklerdir. Medya ise, toplumları inandırmada çağın en büyük gücü olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel kaygısı da; ‘dördüncü güçten birinci güce’ uzanan bir sıfatlandırma çerçevesinde tartışmalara konu olan medyanın, ulusal ve uluslararası kaygı ile çıkarlar ekseninde nasıl ve ne ölçüde işlevsel hale gelebildiğini, Türkiye’de belirginleşen bir örnek olay üzerinden ortaya koyabilmeye yönelmiştir. Bu çerçevede, Türk basınının İsrail yargısı çeşitli gazeteler ele alınarak, ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye ve İsrail arasında 2009-2010 yılları arasında şekillenen kriz maddeleri ele alınarak incelenmiştir. İncelenen gazeteler, Hürriyet ve Cumhuriyet gazeteleri olmakta, bu gazetelerin her biri dönemin farklı genel yayın politikalarına sahip gazeteleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada gazetelerin ilk sayfalarındaki haberlerin başlıkları ele alınmış, örneklem, genel amaçsal söylem analizine uygun şekilde incelenmiştir. İnceleme, ‘söylem bir mücadele alanıdır’ diyen dilbilim profesörü Norman Fairclough’un geliştirdiği, eleştirel söylem analizi yöntemine başvurulmuş yapılmıştır. Çalışmada amaç; başlıklarda seçilen kelimelerin, metnin üreticisi basın-yayın kurumunun kullandığı dilin, iktidarla ilişkisini, ideolojik zeminini, dini bakış açısını ve tüm bu olguları hedef kitesine karşı nasıl ortaya koyduğunu yansıtmaya yönelik bir bakış açısı ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: İktidar, Türk medyası, Kriz, Eleştirel Söylem Analizi.

* Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Ana Bilim Dalı yüksek lisans programında Doç.Dr. Uğur Gündüz danışmanlığında İdris Arıkan tarafından başarıyla tamamlanan “Türkiye İsrail Krizlerine Türk Basınının Bakışı: Gazete İncelemesi” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹ Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, ugunduz@gmail.com

² Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Gazetecilik Ana Bilim dalı, idrisarikan@hotmail.com

Turkey-Israel Relations And Crises In The Context Of International Communication And Others With The Historical, Institutional And Practical Factors

Abstract

Most of the nation states emerged as constituent states, creating a homogeneous nation, and the existing territories and power as anxiety of protection in this way. The mentioned protection and / or protection practices are the most prominent case; in the framework of the nation-state mission, our international peoples, which we have defined through our national-national values, and the practices that we produce with the measures we take with all national means. The media, on the other hand, have come to the forefront as the greatest power of the century in convincing societies. In this context, the main concern of the study is to determine how and to what extent the media, which is the subject of controversy in the context of an adjective ranging from ‘the fourth power to the first one’, can become functional in the axis of national and international anxiety and interests. In this framework, the Israeli judge of the Turkish press tried to put forward various newspapers. In this context, the crisis between Turkey and Israel between 2009 and 2010 has been examined. The newspapers examined are Hürriyet and Cumhuriyet newspapers, each of these newspapers; the period has emerged as a journalist with different general publishing policies. The headings of the first pages of the newspapers were discussed and the samples were analyzed in accordance with the analysis of the general purpose discourse. The method of examination was based on the critique of discourse analysis, developed by Professor of Linguistics Professor Norman Fairclough, who said, ‘Discourse is a field of struggle.’ The aim is to reflect how the chosen words in the titles reflect the language used by the producer-based press, the relationship with power, the ideological background, the religious outlook, and the target mass.

Keywords: Power, Turkish Media, Crisis, Turkey, Israel, Critical Discourse Analysis.

Giriş

Bir basın yayın kurumunun söylemi, o gazetenin kurmak istediği bağlam, ideolojik çizgi ve dünya görüşünü ifade eden bir olgudur. Söylem, iktidar yapılarının biçimlendirdiği bir olgudur. Fairclough, söylemin, hem iktidar yapıları tarafından biçimlendirildiğini söylemekte, hem de oluşturulan yapıların tekrar biçimlendirilmesinde söylemin önemine vurgu yapmaktadır. Söylem, değişen dünyada sonsuz üretim ve dönüşüme başat katkıda bulunan bir olgudur. İktidar yapıları, doğrudan doğruya söylemsel/ideolojik bir doğaya sahiptir. Söylem en kısa anlatımıyla, iktidar ilişkiler ağını ortaya koyarken, aynı zamanda ‘ben’ ve ‘öteki’ ayrımını yapmaktadır. Bu çalışmada da, Fairclough’un eleştirel söylem analizi yönteminden faydalanılmaktadır.

Fairclough'ın ifadesiyle (2003:124)söylemler dünyanın farklı yönlerini ortaya koymaktadır: Materyal bağlamda süreç ve güç yapılarına, zihinsel bağlamda ise düşünce, his, inanç ve sosyal dünyaya gönderme yapmaktadır. Fairclough (2001:14) söylemi dilin sosyal yapılar tarafından belirlenen bir sosyal uygulama çerçevesinde değerlendirip bu bağlamda kullanılmasını öngörür.

Eleştirel söylem çözümlemesi elde edilen tüm veriler neticesinde ortaya konulan bir çözümleme olarak görülür. Çözümlemenin eleştirel olması söylemin sosyokültürel, toplumsal, siyasi, ideolojik bir yapı arz etmesindedir. Fairclough (2001:20) eleştirel söylem çözümlemesini söylemin sosyal ve siyasi iktidar öğelerini tartışan bir çözümleme yöntemi olarak değerlendirir. Aynı zamanda Fairclough (1995:98), eleştirel söylem çözümlemesinin üç boyutlu bir çözümleme olduğunu ve bu boyutların metin, yorum ve çözümleme süreci olduğuna dikkat çeker. Fairclough bu çerçeveye, çözümleme sürecinin temel yapısını ortaya koyar.

Fairclough'a (2001: 20) göre, eleştirel söylem çözümlemesi, dili sosyal bir eylem biçimi olarak gören ve söylemin sosyal ve siyasi iktidar öğelerini tartışan disiplinler arası bir çözümleme yöntemidir. Diğer taraftan Fairclough, söylem çözümlemesinin belli kuralları olmadığına vurgu yaparak araştırmacıların konu bilgilerine göre farklı yorumlar yapabileceklerine dikkat çeker (Fairclough, 1992:225).

'Ötekileştirme' kavramının Türk basınının büyük bir bölümünde direkt olarak etkisi görülmesine de, bazı basın yayın kuruluşlarındaki haber dilinde yansımaları göze çarpmaktadır. 'Ötekileştirme' kavramının basın üzerindeki etkisi de, haber söylemi açısından tartışılmaya çalışılmaktadır. 'Ben' ve 'öteki' yaratılmış, kurumlar karşısındaki öge ve grup karşısında farklılık inşa etmiştir.

Sözlük anlamıyla öteki; 'bilinenden, sözü edilmekte olandan ayrı olan, öbür, öbürü' anlamına gelmektedir. Türkiye'de ulus kimliği oluşumu esnasında da toplumsal hayatta ya da sokakta bile, 'Kimlerdensin, kimsin?' gibi sorularla bir aidiyet duygusu yaratılmaktadır. Toplumda en büyük örgütlenmiş kurum devlet iken, en küçük örgütlenmiş kurum ise ailedir. Aile ise, fertlerden oluşmaktadır. Türk ulusal kimliğinde var olan bu kimliğin oluşmasında da, hem ferdin hem ailenin hem de devletin katkısı hissedilmektedir. Uluslararası ilişkiler bağlamında ise, ülkeler için çeşitli roller üretilmektedir. Örneğin; Türk-Yunan ilişkilerinde Atina, Ankara'nın rakibi olarak görüldü ve 'öteki' kavramı içinde basın ve medya üzerinden üretilen Yunan algısı Cumhuriyet dönemi boyunca büyük farklılıklar göstermedi. Özellikle Kıbrıs ve Ege Denizi'ndeki kıta sahanlığı sorunu Türk-Yunan ilişkilerinde sıcak başlıklar olarak medyadaki yerini korudu. Türkiye- İsrail ilişkilerinde ise, dönemin iktidarı ve iktidardaki

düşünsel farklılıklar medyada üretilen öteki kavramında değişiklere neden oldu. Baskın Oran'a göre;

"Türkiye'nin Batı yörüngesinde bir Ortadoğu politikası izleyeceği Filistin sorununda ortaya çıktı. Arap-İsrail savaşı bir İsrail devletinin kurulması konusunun yeniden Birleşmiş Milletler gündemine gelmesine neden oldu. 12 Aralık 1948'de BM Genel Kurulu'nun Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurulması kararına Arap ülkeleri karşı çıkarken, Türkiye batılı ülkelerle birlikte oy kullandığı gibi, ABD ve Fransa ile beraber komisyona da seçildi. 28 Mart 1949'da da İsrail'i resmen tanıdı. Böylece İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olarak Arap devletlerinden sert tepkiler aldı" (Oran, 2009:617).

Türkiye'nin İsrail tutumu uzun bir süre Batı ülkelerinin tutumuyla paralellik göstermiştir. Ancak özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının ikinci dönemiyle birlikte önemli değişiklikler meydana gelmiştir. İsrail'in 2008 yılında Gazze'ye yönelik düzenlediği 'Dökme Kurşun Operasyonu' sonrası yaşanan gelişmeler ışığında Türkiye'deki dönemin iktidar odağıyla, İsrail hükümeti arasında yaşanan krizler ilişkilerin odağı haline gelmiştir. Tarihsel açıdan süregelen Türk-İsrail ilişkileri bu dönemde en sıkıntılı dönemlerini yaşamıştır. Samuel Huntington, 1950'lerde Sri Lanka'da yaşanan dini temelli partilerin iktidara gelmesinin 90'ların ortasından itibaren bölgede etkili olduğunu belirtmiştir;

"Batı-dışı toplumlardaki politikacılar, kendilerinin daha fazla Batılı olduklarını iddia ederek seçim kazanamazlar. Seçim yarışı onları, inançlarının seçmene ne kadar yakın olduğunu göstermeye yöneltilir. Bu popüler inançlar da çoğunlukla, etnik, millî ve dinî yapıda olduğu için, Batı kökenli seçkinlere ve genel olarak Batı'ya karşı bir eğilim rağbet görür. 1950'lerde Sri-Lanka'da başlayan bu eğilim, ülkeden ülkeye sıçrayarak Asya'da, Afrika'da ve Ortadoğu'da yayılmış ve Hindistan, Türkiye, Bosna ve İsrail'de dinî temele dayanan partilerin iktidara geçmesi ile 1995-96'da gözle görülür hale gelmiştir" (Huntington, 2014:287).

Huntington bu yaklaşımı 'yerelleşme akımı' olarak tarif etmektedir. Türkiye ve İsrail'deki hükümetlerin de söz konusu kriz dönemlerinde bu yaklaşıma paralel şekilde milli, etnik ve özellikle dini temelli partiler olduğu bilinmektedir. Dini ya da farklı argümanlarla da olsa, incelendiğinde siyasetin kullandığı dil ve metinlerle medya metinlerinin söylemlerinde bir bağlantı olması elbette medyanın doğası gereğidir. Bu bağlamda yapılacak çalışmalarda söylem ve içerik temelli analizler önem kazanmaktadır.

Kullanılan dilin, metnin veya hitabetin söylem analizi olarak incelenmesi özellikle 2. Dünya savaşı sonrası dönemde, 1960'ların ardından konuşulmaya başlanmış ve tartışma zemini haline getirilmiştir. Tartışmalı biçimde ortaya konulan çalışmalarda dilbilimciler dili, dil pratiğini ve

ortaya çıkan ürünü analize etme girişimlerine başlamışlardır. Dilbilim üzerinden söylem analizi, bu dönemden sonra önemi artan bir alan haline gelmiştir.

1.Çıkarlar Ekseninde Ulus Devletler ve Uluslararası İlişkiler Diyalektiği

Ulus devleti oluşturan şey kimliktir. Kimlik aidiyeti, milli, etnik bağ, din ve dil ile ve hepsinin birleşimiyle ortaya çıkan yaşam tarzı olarak ortaya konulabilmektedir. Aidiyet duygusunun oluşumu açısından devlet, bireye çeşitli semboller, yazılı metinler, tarihsel figürler ve yaşam tarzı sunabilmektedir. Dural'a göre, ulus devlet oluşumunda sağlıklı bir kimlik edinme süreci önemlidir, bir ihtiyaçtan ileri geldiği öne sürülmektedir. Sağlıklı kimlikle kişi, özgüven, tutarlılık, biriciklik, özgüven ve yalnız kalmama gibi sosyal varlık olarak hislerini karşılayabilmektedir. Kimlik, karakter eksikliklerini ve hatta zaafı da örten bir kamufle aygıtıdır (Dural,2012:330). Aslında hem devlet hem de birey karşılıklı ihtiyaç içerisindedir. Bir ulus devletin oluşumu sadece devlet değil, aynı zamanda birey açısından da karşılıklı çıkar sağlayan bir 'toplumsal sözleşme' olarak karşımıza çıkmaktadır.

Thomas Hobbes, 'devletin amacının bireysel güvenlik' olduğunu söylemektedir (Hobbes,2007:127). Devleti oluşturan öğelerde, bireyden başlayarak aile ve daha sonra oluşturulan kurumsal yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumsal yapıların karşımıza çıkmasının en önemli nedenlerinden biri bizzat ihkak-ı hakkı önlemek olsa da, oluşturulan devlet mekanizması vatandaş hukukunu korumaya yönelik bir yapıdan çok, kendi ve kendi içindeki iktidar odaklarının çıkarlarını karşılamak hususunda etkili hale gelmektedir.

Hobbes'un sözünü ettiği; devleti zayıflatan ve çökmesine neden olan şeylerden bazıları, devletlerin kusurlu yapıları, mutlak iktidar yokluğu, iyi ve kötüye kişilerin karar vermesi, hatalı vicdan durumu, egemen gücün bölünmesi, devlette birden fazla egemenin olduğu görüşü ve egemen güce itiraz etme özgürlüğüdür. Aslında söz konusu ifadeler insan ögesini işaret etmektedir (Hobbes,2007:225). Hobbes, 'insan insanın kurdudur' tarifıyla devlet yapılanmasının içerisinde yer alan fertlerin aslında bir tehdit unsuru olabileceğini tasvirlemektedir. Yani, insan-devlet ikileminde insan için bağlayıcı nedenler oluşturmak, hem o insanın kimliği ve aidiyeti açısından önem taşımaktayken, devlet açısından da güvenliği anlamında önem arz etmektedir.

Avrupa'da aydınlanma ve akıl çağının gerçek kurucusu olarak tarif edilen John Locke ise, devlet-insan dengesinde özgürlük ve insan unsurunu daha öne taşımaktadır. Locke, otoritenin baskınlığından kurtulmak, aklın ön planda tutulması gerektiğini söylemekte ve böylece temelde

günümüzde de kabul gören liberal demokrasi anlayışının oluşmasında etkili olmaktadır. Ulus devletler ve uluslararası ilişkiler diyalektiği açısından baktığımızda ise, liberalizmin dünya barışını getirebilmesi için önce insan hakları anlayışının ön plana çıkması, hem ekonomik hem de siyasi düzeyde insancıl normların yerleşmesi, etkileşim ve bağımlılığın artması devletler arasında işbirliği gerekmektedir. Özellikle ekonomik işbirliği ve kültürler arası etkileşim, küreselleşme denen olguyu ön plana çıkarmaktadır. Küreselleşme bir uluslararası bütünleşme sürecidir. Bu bütünleşme süreci, dünya görüşleri, fikirler, kültürler ve ürünlerin karşılıklı alış verişleriyle gerçekleşir. Küreselleşme sadece ekonomik bir süreç değildir. Aynı zamanda içinde teknolojik, kültürel ve siyasal boyutları var olmaktadır. Ancak küreselleşme süreci çok tartışılmalı da, ulus devletler ve uluslararası ilişkilerde diyalog artışı açısından değer olarak görülse de, sahadaki sonuçlarında gözle görülür bir düzelme olmamaktadır.

Uluslararası ilişkilerde iki temel yaklaşım vardır; realizm ve idealizm. İdealizm, realizmin yerine alternatif olarak ortaya konulmaktaydı ve temelde geçmişte yaşanan hataların yaşanmaması için ne yapılması gerektiği üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Özellikle realizmin engelleyemediği 1. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Milletler Cemiyeti gibi uluslararası kuruluşların olası büyük krizlerin önüne geçebileceği düşünülmekteydi. İdealizm; içerik açısından güçlü ulus devlet iddiasını reddeder ve ulusal çıkarların dış politikayı belirleyen tek aktör olduğu iddiasını reddeden bir anlayışa sahiptir. Önemli olan ulus devlet ve ulusal çıkarlardan önce ulus üstü ve devlet içindeki yapılarıdır. İdealizmde, ulus devletin, her zaman akılcı aktörler olmadığından bahsediliyor, barış ve kendi kaderini tayin hakkı (self-determinasyon) gibi ahlaki değerler de dış politikada var olmalıydı. Devletlerin rekabet yerine işbirliği yapması da mümkündür. İdealistler özellikle 1. Dünya Savaşı sonrası yükselen savaş karşıtlığıyla barışçıl bir dünya idealiyle hareket etmişlerdir.

1. Dünya Savaşı sonrası dönem idealist görüşlerin ciddi bir yükselişinin ifadesi olmuştur. Dönemin etkisiyle idealizm, uluslararası ilişkiler alanındaki teorik çalışmaların ilk aşamasını temsil etmiştir (Arı, 2013:22).

Ancak 2. Dünya Savaşı'nın çıkışıyla birlikte idealizm yaklaşımını büyük bir güven kaybına uğradı. Mükemmel ve savaşızsız bir dünya kavramının gerçekleşemeyeceği hem aydınlar hem de akademisyenler arasında görüldü. Milletler Cemiyeti ve diğer tüm uluslararası ilişkiler organizasyona rağmen savaşın önüne geçilemedi. Bu koşullarda ortaya çıkan realist görüş daha karamsar bir tutum takındı, devletlerin dış politikada seçimler yapması gerekebileceği tezini öne sürdü. Realizm, devlet denen olguyu dış politikada ve uluslararası ilişkilerin

şekillenmesinde en önemli aktör olarak gördü. İç politikada barış ve özgürlük kavramının sadece iç politikayla ilgili bir kavram olmadığı üzerinde duruldu ve bu kazanımların ve özgürlüğün sürekliliği için diğer ülkelere askeri operasyonlar yapılabilirdi. Waltz ve Quester'e göre (Waltz ve Quester, 1982:99) devlet adamlarının temsil ettikleri halk ve hükümete karşı devletin gücünü korumak yükümlülükleri vardı. Realizmin insanı ele alma biçiminde de, çok büyük farklılıklar vardır. Realizme göre, toplum oluşturan en küçük birimin içinde yer alan insan doğuştan hırslı, açgözlü ve hatta kötüdür. Bu tasvir, insani duyguların uluslararası politikaya yansımalarıyla son bulur. Uluslar da insanlar gibi aynı şekilde hareket etmektedir. Sonuç olarak, moral-ahlaki değerler uluslararası politikada etkisini yitirmekte, esas olan devletlerin askeri-siyasi gücü ve çıkarları olarak görünmektedir.

“Ulusal çikara büyük önem verilmektedir. Uluslararası sistemde var olana bakılması gerektiği savunulur. Var olan ise, uluslararası sistemin temel aktörlerinin ulus-devletlerden ibaret olduğudur. Bu ulus devletler de çıkarları doğrultusunda hareket ederler. Böylece, dış politika analizi, ulusal çıkarların gereklerine indirgenmiş olmaktadır” (Uğrasız, 2003:143).

Robert Gilpin ise, hangi tür realizmi savunurlarsa savunsunlar, hemen hemen bütün realist yazarlar tarafından savunulan üç temel argüman olduğunu belirtmektedir. Bunlardan birincisi, uluslararası sistemin yapısının anarşik olduğudur. Uluslararası ilişkilerde anarşi bir kural; düzen, adalet ve moral ilkelere yer verilen durumlar ise birer istisna olarak görülmektedir. İkinci ortak özellik, devlet-merkezli olunmasıdır. İster yapısalıcı ister klasik olsun bütün realist yaklaşımlarda devletler uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul edilmektedir. Üçüncü ortak özellik ise bütün realist yaklaşımlarda güce ve güvenliğe verilen önemdir. Nitekim güvenliğe dayalı güç ilişkileri kimi zaman amaç, kimi zaman araç olarak ele alınsa da gücün ve güvenliğin politikalar üzerinde belirleyici olduğu ve doğrudan güvenlikle ilgili olduğu kabul edilmektedir (Gilpin'den akt. Pirinççi,2013:58).

Realizmde devlet, uluslararası politikanın temel unsurudur. Çok uluslu şirketler, insan hakları örgütleri ya da NATO ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler, devletlerden bağımsız görülmemektedir. Devlet denen gücün etkisi altında kaldığı belirtilmektedir. Devletler de güce duyulan gerekliliği temsil etmektedir. Mearsheimer'a göre; (Mearsheimer'den akt. Arı, 2013:30) devletler için güvenliğe ulaşmanın tek yolu ise, diğerlerinden daha fazla güç elde etmektir. En iyi savunma ise saldırgan politika izlemektir. Savunmacı ve saldırgan realistler arasındaki fark da buradan kaynaklanmaktadır. Savunmacı realistler için saldırgan politikalar benzer politikaları tahrik edeceği için başarısızlığa mahkûmdur.

Aslında iki ayrı görüşten de faydalanarak, günümüzdeki gelişmelere bakarsak; idealizmin söylediği devletlerin her zaman akılcı aktörler olmadığı ve realizm öğretisinde yer alan uluslararası yapının anarşik olduğu tezine yaklaşmak mümkündür. Son 15 yıllık gelişmelerde yer alan ABD'nin Afganistan ve Irak işgali buna örnek gösterilebilmektedir. ABD'nin 43. Başkanı George W. Bush'un 11 Eylül 2001 terör saldırısı sonrası 20 Eylül'de yaptığı konuşmada tüm devletlere yaptığı, 'ya bizimlesiniz, ya da teröristlerle' vurgusu sonrası yaşananlar devletlerin zaman zaman akılcı olmadığını anlatmaktadır. Müdahalelerin ardından ABD'nin Afganistan ve Irak işgali sonrası bu ülkelerde etkinliğini askeri güç dışında arttırdığını söylemek mümkün değilken, ABD ve birçok batı ülkesinin, 'Büyük Şeytan' olarak tanımladığı İran'ın bölgedeki nüfuzunun epeyce genişlediği görülmektedir. İkinci bölümde ABD Başkanı Bush'un da, ünlü 11 Eylül konuşmasında sık sık başvurduğu söylemde ötekileştirmenin uluslararası bağlamda yerleşik örneklemelerine ABD bağlamında bakmaya çalışacağız.

2.Uluslararası İlişkilerde Ötekileştirme

Uluslararası ilişkilerde ötekileştirme aslında birçok devletin başvurduğu bir yöntemdir. Devletler, aidiyet ve kimlik duygusunu oluştururken, aynı zamanda öteki vurgusunu da yapmak zorundadır. Aidiyet duygusunu oluşturmak için de "öteki" kavramının yerleşmesine ihtiyaç hâsıl olmaktadır. Vatandaş üzerinde bunun oluşturulması gerekli, hatta zorunlu hale gelmektedir. Buna ulaşmak güç olsa da, çok boyutlu kültürel ve ekonomik kavramları da kullanarak ya da basın-yayın yoluyla ötekileştirme uygulanmaktadır.

Therborn'a göre, iktidar kendi etkin alanında ötekileştirmeyi oluşturmak için çeşitli yöntemler kullanmaktadır;

"Belli bir düzen için birbirini izleyen üç savunma hattı kurulabilir. Birincisi, bu düzenin bazı özellikleri (örneğin, bolluk, eşitlik ve özgürlük) varken, öteki bazı özelliklerinin (örneğin, yoksulluk, sömürü ve baskı) var olmadığı öne sürülebilir. (Seçilen özellikler çoğunlukla, geçerlikte olan ideolojilere göre neyin adil olduğuna bağlıdır.) İkincisi, artık birinci savunma hattı tutmuyorsa, olumsuz özelliklerin varlığını kabullenmek gerekiyorsa; var olanın yine de adil olduğu, örneğin, yoksul ve güçsüzlerin bu duruma müstahak uyumsuz ve başarısız kimseler oldukları, suçun kendilerinde olduğu gerekçeleri ileri sürülebilir. Üçüncüsü, adaletsizliğin varlığı da kabul edilebilir; kabul edilmek zorunda kalınabilir. Ama o zaman da adil bir düzenin olanaksız olduğu ya da hiç değilse şimdilik olanaksız olduğu ileri sürülebilir. Bu koruma mantığına uygun bir değişim mantığı da vardır. Bir şeyi değiştirmeye kendini adanmak için, bir kimse, ilkin o şeyin var olduğunu bilebilmeli, sonra var olanın iyi olup olmadığına karar vermelidir. Kötü duruma ilişkin bir şey yapmaya karar vermeden önce, bu durumu gerçekten değiştirme şansı olduğuna ikna olmalıdır" (Therborn, 2008:31-32).

Uluslararası alanda da, ‘öteki’ kavramı devletlerin diğerlerini tanımladığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. En yaygın ve ilk ayırım olarak Doğu- Batı ayırımını yapmak mümkündür. İsrail devletinin kurulmasına yol açan gelişmelerde de ilk olarak bu ayırma rastlanmaktadır. Dönemin küresel gücü İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur Balfour'un liderliğinde başlatılan ve 1917 yılında ilan edilen deklarasyonla Filistin'de bir yahudi devletinin kurulmasına yol açan gelişmeler meydana gelmektedir.

Balfour, Edward Said'in deyimiyle, hükmeden olarak hükmedilenlere olacakları göstermektedir. Edward Said'e göre, Balfour'un görüşü, en basit şekline indirildiğinde, açıktı, kesindi ve kolay anlaşılıyordu: Batılılar vardır, bir de Doğulular vardı. Aslında Doğu'nun topraklarında olduğu gibi bir paylaşım meselesiydi.

“Paylaştıkları sadece toprak, menfaat veya egemenlik değildi... Benim oryantalizm adını verdiğim entelektüel iktidarı paylaşıyorlardı. Bu iktidar bir anlamda kütüphanelere, arşivlere ve birlikte edinilmiş belgelere dayanıyordu. Genel anlamda Doğuluların hareket şekillerini inceleme iddiası taşıyan bu fikirler onlara bir mantık düzeni yakıştırıyor, ırkî ve ırsî özelliklerini araştırıyor ve onları belirli bir atmosfer içinde görüyordu. Dahası var... Bu fikirler Avrupalılara Doğuluları istedikleri gibi görme olanağı sağlıyor, onları belirli kalıpların ardından seyretmelerine yarıyordu” (Said, 1998:66).

Oryantalizm kavramının açıklanması bu süreci durdurmadı. ‘Öteki’ tanımlamasıyla devletler, aynı zamanda uluslararası arenada hem rakiplerini oluşturmakta, hem de rakiplerine karşı iç dinamiklerini ayakta tutmaktadır. Yakın dönemde ‘Süper Güç’ olarak tanımlanan ABD örneğini ele alırsak; Irak'a uluslararası müdahale eşiğinin öteki vurgusu yapılarak geçildiği görülmektedir. Aynı uygulamaların Suudi Arabistan'da da var olduğu gerçeği dururken, ABD yönetimi, medya ve halkla ilişkiler şirketleri aracılığıyla, özellikle dönemin Irak Lideri Saddam Hüseyin'in anti-propagandası üzerinden uluslararası sistemi etkileme yolunu seçmiş, müdahaleye müttefik edinme çalışmasına girmiş, ardından ötesine geçerek, daha sonra uydurma olduğu ortaya çıkan ‘nükleer silah’ yalanıyla Irak'a müdahale yolunu gitmiştir. ABD ulusal tarihine baktığımızda ‘ötekileştirme’ kavramının birçok kere kullanıldığını görülebilmektedir. İlk olarak kıtanın ilk sahiplerine verilen ‘kızılderili’ tanımlaması dahi buna örnekti. Amerikan iktidar yapısı, ulusal yapısını oluştururken öncelikle Avrupa'yı öteki tanımlaması içerisine soktu. Huntington'ın tanımına göre, ABD hem geçmişin temsili hem de, feodal, monarşik, sömürgeci, özgürlük düşmanı ve eşit olmayan bir yapıya sahipti. 2. Dünya Savaşı sırasında Nazi karşıtlığı üzerinden ‘öteki’ imalatı yapıldı. Savaş sonrası dönemde ise,

Sovyetler Birliği ve komünizm tehlikesine vurgu vardı. ABD ‘öteki’ni belirlerken, kendini hem ilerici gösteriyor hem de demokratik ve özgür dünyanın sesi olarak tanımlıyordu.

“Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD, dış politikada birçok hedefin peşinde koştı. Ancak tüm bu hedeflerin üstünde yer alan ulusal amaç tekti: Komünizmi altetmek. 40 yıl boyunca Amerikan diplomasisi bu nihai hedefin çevresinde döndü. Soğuk Savaş, Amerikan halkı ile yönetimi arasında ortak bir kimliğin oluşmasını sağlamıştı. Ancak savaşın sona ermesi, bu kimliği zayıflatacak ya da en azından değişmesine yol açacak. Heterojen, çok kültürlü, etnik ve ırksal ayrıma dayalı iç dinamikleriyle ABD, bütünlüğünü koruyabilmek için düşmana diğer ülkelerden daha çok ihtiyaç duyuyor” (Huntington, 2014:113-114).

ABD’nin bütünlüğü her şeyden önce geliyordu. ABD’nin ötekiliği inşa etme süreci, ‘kıvılcık tehlike’ olarak adlandırılan Sovyetler Birliği’nin 1991’de yıkılmasının ardından da sona ermedi. ‘Yeşil tehdit’ olarak isimlendirilen İslami akımlara yöneldi. Bu dönemde çok tartışılan ‘İslamofobi’ kavramı da bu gelişmeler ışığında ortaya çıktı. ‘İslam korkusu’ olarak tanımlanabilecek İslamofobi, İslam dinine karşı süregelen ön yargı ve ayrımcılık anlamına gelmektedir. Fuat Keyman'a göre; "Ne yazık ki ABD ve özellikle Avrupa’da yaşanan, Müslümanlara karşı, İslam’a düşman, tehlikeli ya da öteki olarak kodlayan ve Avrupa’nın Müslümanlarla birlikte yaşayamayacağını öngören İslamofobi eğilimi yine de medeniyetler çatışması tezinin gücünü ortaya koymaktadır"(Keyman, 2013:33).

Uluslararası kimliğin oluşmasında, coğrafya, din ve kültür unsuru en önemli öğeler olarak öne çıkmaktadır. Ulus devletlerin var olma süreçlerinde oluşturduğu kimlikler, uluslararası ilişkilerde de var olan varlık- yokluk mücadelesinde yönetimlerin dönemsel politikalarına göre değişmektedir. Ötekinin var edilmesi yönetimin çıkarları üzerinden konumlandırılmaktadır. Söz konusu bu konumlandırma, hem dönemin iktidar odaklarının çıkarları üzerinden şekillendirilmekte, hem de rezerv halinde tutularak, istendiği zaman körüklenmektedir. Özellikle içinde bulunduğumuz ulus devlet döneminde, bu yaklaşımlar etnik köken ve aidiyet duygusu üzerinden kurulmaktadır. Sonuç olarak, ulus devletlerin karşı karşıya geldiği olası vakalarda oluşturulan ‘ötekilik’ kavramı iktidar odakları tarafından kamuoyunu çeşitli gerekçelerle ikna için kullanılmaktadır.

3. Türkiye'nin Ulus Devlet Miti ve Ötekileri

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu lideridir. O’nun konuşmalarında yer alan söylemin ülkenin kurucu kodlarını ortaya koyduğu görülmektedir. Atatürk, 5 Kasım 1925’de Ankara Hukuk Fakültesi’nin açılışına katılmıştır. Oradaki konuşmasında; "Türk

Devrimi nedir? Bu devrim, kelimesinin ilk önce işaret ettiği ihtilâl anlamından başka, ondan daha geniş bir değişmeyi ifade etmektedir. Bugünkü devletimizin şekli, yüzyıllardan beri gelen eski şekilleri bir yana iten en gelişkin biçim olmuştur. Ulusun varlığını sürdürmesi için bireyleri arasında düşündüğü ortak bağ, yüzyıllardan beri gelen biçim ve niteliğini değiştirmiş, yâni ulus, dinsel ve mezhepsel bağ yerine, Türk ulusçuluğu bağı ile bireylerini toplamıştır." demiştir. Gazi Mustafa Kemal'in bu sözleri yeni Türk devletinin asli özelliklerini kısaca da olsa iletmekteydi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılı parçalanmanın asrı oldu. 1789'daki Fransız ihtilali en çok Osmanlı İmparatorluğu topraklarında etkisini gösterdi. Milliyetçilik (Ulusçuluk) fikri, Osmanlı'da parçalanmanın ateşini yaktı. İmparatorluk sınırlarında yaşayan birçok millet, milliyetçilik akımının etkisiyle, bağımsızlık isteğiyle, 1800'lü yılların başından itibaren ayaklanmaya başladı. Osmanlı Devleti'nde milliyetçilik akımının etkisiyle ilk ayaklanan millet Sırlardı. 1812 Bükreş Anlaşması ile Osmanlı'dan imtiyaz (ayrıcalık) elde eden ilk millet de Sırlar oldu. Arnavutların da 1912'de kendi devletlerini kurmasıyla Balkanlar'daki tüm milletler imparatorluk yönetimiyle bağlarını kopardı.

Aslında kırılma noktalarından biri Balkanlar değil, Ortadoğu'daki ayrışma oldu. 'Ümmetçilik' anlayışı etrafında birbirleriyle yaşayan Arap ve Türk halkları arasında da sorunlar baş gösterdi. 1. Dünya Savaşı sonrasında Arap coğrafyasında çıkan isyanlar karşılık buldu. Ortadoğu coğrafyasında yaklaşık 25 tane Arap ülkesi ortaya çıktı. Osmanlı'da son yüzyılda yaşananlar yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sonrasında kurulan rejimde çok etkili olacaktı. Ancak Türkiye ulusalcılığının söylemleri kendiliğinden doğmadı.

Baskın Oran'a göre, Osmanlı'da tarih açısından denenen ilk kurtuluş yolu Osmanlılık oldu. 'Jön Türkler' denen hareketin çabaları sonuç vermedi. 66 milyonluk Osmanlı İmparatorluğu 22 farklı milletten oluşuyordu. Özellikle Hristiyan milletleri alabildiğince milli bilinç kazanmış imparatorluğun ayakta tutulması kolay değildi. Savaş sonrası Anadolu topraklarında kalan insan sayısı 8,5 milyon civarıydı (Oran, 1998:23).

1. Dünya Savaşı koşulları sonrası yıkılan imparatorlukların yerini daha sonra 2. Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olacak çoğunlukla milli-otoriter devletler oluşturdu. 1924 Anayasası'nın 2. maddesinde yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin temel esasları ortaya kondu; "Türkiye Devleti, Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçıdır. Resmî dili Türkçedir, başkenti Ankara şehridir" denildi. Elisabeth Özdalga'ya göre, resmi Kemalist milliyetçi ideoloji, bu tür çatışan duygulara iyi bir örnektir: Bir tarafta 'Batı'ya büyük hayranlık, diğer yanda yeni cumhuriyeti kendi 'halk'ının üstün nitelikleri temelinde meşrulaştırmak için

şiddetli bir dürtü - bu, ortak dil ve etnik aidiyet açısından inşaa edilen ulus anlayışıdır (Özdalga, 2007:100). Türkiye Cumhuriyeti Devleti de, diğer ulus devletlerin yaptığı gibi kendi ötekisini oluşturmaya başladı. Milliyetçilik yeni kurulan cumhuriyetin temel unsuru olarak ortaya konulmakta, kurucu parti konumundaki Cumhuriyet Halk Partisi'nin ideolojik kurgusunda 6 oktan biri olarak görülmekteydi. Georgeon'a göre, İsmet İnönü'nün "Milliyetçilik bizim tek iç uyum aracımızdır" sözünden hareketle yeni cumhuriyet adımlar atmıştır. Savaş öncesi ve sonrası anlaşmalarla zaten azalan Hristiyan azınlıkların yerine muhacirler getirilmiştir. Ancak Türkiye'nin ulusal birliği açısından en büyük sorun ise, 'Kürt Sorunu' olmuştur. İslam da devlet yapısı içerisinde yeni cumhuriyette arka plana itilmiştir (Georgeon, 2006:20).

Bu çalışmada daha önce de bahsedildiği gibi, 'öteki' unsurunun oluşturulması aslında bir ihtiyaçtan doğmaktadır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde de, ulus devletinin oluşturulması, "Ne mutlu Türküm diyene" sözünün de rehberliği etrafında oluşturulmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ötekileştirdiği unsurlara gelince; nüfusları azalsa da Hristiyan azınlıklar,(özellikle Ermeni ve Rum) Yahudiler ardından İslami cemaatler, Aleviler ve Kürtler ön plana çıkmaktadır. Uluslararası arası ilişkilerde ise, özellikle Yunan ve Arap milletleriyle ilgili bir ötekileştirmenin olduğu görülmektedir.

Ulus devletler için en önemli şey ulusal bir aradalık yani iç birliktelik oluşturmaktır. Bu ulusal birliğin oluşumunda en önemli adımlardan biri de 'öteki'nin ortaya konulmasıdır. Ulus devlet bekası açısından bu ölçüyü ortaya koymak ve varlık nedenini açıklamak zorundadır. Bu durumun bazı ülke ve milletlerle karşılıklı olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki durum buna güzel bir örnektir; İzmir'in işgalden kurtarılması yeni Türk devleti için önemli başarılarından biri olarak gösterilirken, Yunan tarihinde 'Megalo İdea'nın çöküşü olarak karşımıza çıkar. Türkçede yer alan "Yunan'dan dost, ayıdan post olmaz" sözüne karşı, "Türk'ten dost olmaz çünkü arkadan vurur" ifadesi iki ülke halkının karşılıklı 'öteki' kavramına yaklaşımını ortaya koymaktadır (Özsüer, 2015:166).

Ermeni ve Ermenistan algısında da, karşılıklı aynı ayrıştırıcı dili görmek mümkündür. Özellikle toplumsal hayatta, "Ermeni dölü" gibi hakaret için kullanılan ifadeler ayrımcılığı anlatan en net örneklerdendir. Medya ve basın anlamında da ötekileştirici dilin örneklerine ulaşılabilmektedir. Bu durum medyada da kimi zaman başlıklarla "içselleştirmiş", "normalleştirmiş" olarak görülmektedir.

İslami cemaatlerin ötekileştirilmesine gelince, bu grupların Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminin ilk birkaç yılına kadar devlet tarafından ayrımcılığa uğradığı söylenmektedir. Türk

Silahlı Kuvvetleri'nin iktidar odağı olarak kaldığı kabul edilen 2007 yılına dek özellikle başörtü kavramı üzerinden derin tartışmalar yaşandı. Başörtüsü yasağının laikliğin bir gereği olduğu yönündeki kanı, yasalarla ilgili mevcut kurumsal veya fiili yorumların neredeyse amir hükmü durumunda görünüyordu. Gerek Anayasa Mahkemesi kararlarının gerekçelerinde gerekse de üniversite ve yargı çevrelerinin yasağı savunmasında başvurulan en güçlü argüman bu olduğu halde, bu yargı ve yorumların halk tarafından kahir bir ekseriyetle reddedildiği açıkça görülmekteydi. 18 Nisan 1999'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Fazilet Partisi milletvekili Merve Kavakçı'nın başörtüsüyle girme girişimi sonrası Türk medyasında bazı gazetelerde yer alan manşetler de buna örnekti. *“Türban Sabotajı”* (Milliyet, 19 Nisan 1999), *“Tahrık Tutmadı”* (Radikal, 19 Nisan 1999)

Hürriyet gazetesi de, 'Tarihi Uyarı' manşetine yer vererek, Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in, “Meclis, devlete meydan okunacak yer değildir” ifadelerine yer veriyordu. Erdoğan iktidarındaki Türkiye, İslami olarak tarif edilen kesimlere karşı ayrımcılığa son verse de, Aleviler konusunda aynı yönde adımları atmadı.

Türkiye'de cumhuriyet tarihinin en köklü sorunu ise, Kürt sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. 70'lerin ortalarından itibaren PKK'nın (Kürdistan İşçi Partisi) ortaya çıkışıyla birlikte silahlı çatışma unsurunun ön plana çıktığı sorun aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren asli sorun kaynağı olarak görüldü. 1925'teki Şeyh Said Ayaklanması ve 1937-38 yıllarındaki Dersim isyanı ve katliamı, Türkiye Cumhuriyeti döneminde Kürtlerin ilk başkaldırıları oldu. On binlerce ölüme yol açan Kürt sorunu, bir ayrışma unsuru olarak devletin de kısmi desteğiyle normalleşti. Oran'a göre, Osmanlı döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ideolojisinin öncüleri olarak kabul edilen Jön Türkler, Osmanlı ulusu yaratmaya pek gönüllü değillerdi. İmparatorluk parçalanmaya başlayınca, kerhen de olsa Osmanlıcı göründüler. (Oran: 1998, 23) 'Osmanlıcılık' ve onun yanındaki 'Ümmetçilik' akımı, Abdülhamit yanlılarının savundukları düşünceydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından yıllar sonra aynı politik damarın temsilcileri, 'Ümmetçilik' akımını temsil yeteneğiyle aynı paralelde davrandı. 80'lerden itibaren etkili olan Erbakan liderliğinde MSP, Elisabeth Özdalga'ya göre, seçim kampanyalarında etnik kimlikle ilgili mevzuları daha az dile getirdi ve onun yerine, ülkenin Türk ve Kürt vatandaşlarının İslam'ı ortak bir bağ olarak paylaştığını vurguladı. Erbakan, bu strateji yoluyla, hem partisinin İslami değerlere bağlılığının hem de Türkiye'nin vatandaşları arasında etnik kökenlerine bakılmaksızın, ulusal birlik duygusu geliştirme arzusunun altını çizmeye çalıştı (Özdalga, 2007:112).

Bu politik anlayışın iz düşümü olarak kabul edilen Adalet ve Kalkınma Partisi de, Erdoğan önderliğinde özellikle, ‘çözüm süreci’ olarak adlandırılan Kürt sorununa çözüm aradığı iddia edilen süreçte, bir takım olumlu ilerlemelerle birlikte, ümmet ve İslam vurgusu yaparak, Kürt etnik yapısına kendisini ait hissedenleri etki alanında tutmaya çalışmaktaydı. ‘Çözüm Süreci’ adlandırılan dönem özellikle 2011’de başlayan Suriye iç savaşı sonrası yaşananlar sürecin sonlanmasına neden oldu.

4.İsrail'in Ulus Devlet Miti ve Ötekiler

İsrail’in ulus devlet mitinin oluşturulmasında önemli olan etken din olgusudur. Yahudi dini mensubu olma İsrail’de var olan ayrımcılığın temel ögesidir. İsrail’in kurulmasına neden olup öne çıkan en önemli iki olgu ise Anti-semitizm ve Siyonizmdir. Bu iki olgu birbirlerine bağlıdır. Siyonizmin aslında Anti-semitizm’den beslendiği ve ona ihtiyaç duyduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Ulus devletlerin kimlik oluşturulması sırasında kullandığı ötekileştirme kimliği, Yahudilerin, ‘ötekileştirildiği’ Anti-semitizm ve ona tepki olarak doğduğu belirtilen Siyonizm üzerinden İsrail nazarında var olmaktadır. Eski Ahit’te Kudüs’ün adı Siyon olarak geçmektedir. Kudüs’ün kurulduğu tepelerden birinin adı da Siyon tepesidir. Surlar içindeki Eski Kudüs’ün 11 kapısı vardır; bunlardan 7’si açık 4’ü kapalıdır. Bu kapılardan birinin adı da Siyon’dur. Siyon aynı zamanda, Babil’e gönderilen Yahudilerin yeniden Kudüs’e dönmesinin ifadesidir. Anti-semitizm ise, İsrail’in kuruluşuna yol açan tarihsel süreçte özellikle Avrupa’da Yahudilere yapılan ayrımcılığın karşılığıdır. Hristiyan ülkelerin Yahudilere duydukları tarihi düşmanlığın sebebi dinseldir, çünkü Hristiyan inancına göre; Museviler Hz. İsa’nın çarmıha gerilmesine neden olmuşlardır. Siyonizmin kurucusu olarak bilinen Theodore Herzl’in özellikle Fransa’daki Dreyfus davasından etkilendiği ve Yahudiler için bir yurt talebini dile getirmeye başladığı bilinmektedir.

Neden bir Yahudi devletinin İsrail’de kurulduğu konusuna gelince; vadedilmiş topraklar vurgusu yapılmaktadır. Tevrat’ın, Hz. Musa ve ona inananların Mısır’dan Kudüs’e göçü sırasında 40 yıl süren çöl yaşamı sırasında indirildiğine inanılmaktadır. Musevilik tarihteki en eski tek Tanrılı din konumundadır. Kitabın birçok bölümünde, Yahudilerin “kutsal topraklar” olarak ifade edilen bölgedeki mücadelelerini konu alınmaktadır. Bugünkü İsrail devleti bayrağındaki, “Hz. Davut Yıldızı” şeklindeki sembolün, iki mavi şeridinin, şu an Türkiye topraklarında bulunan Fırat ve Dicle nehirleriyle, İsrail’in güneyindeki Nil’i işaret ettiği yönünde ifade edilmektedir. Hz. İbrahim’in çölde geçen mücadelenin ardından “Yahudi

yurduna” yerleşmesi ve “vaat edilmiş topraklar” imgesi kitabın içinde yer almaktadır. Tevrat’ın Yaratılış 17. bölümünde yer alan, “Sünnet: Antlaşma Simgesi” adlı kısımda şöyle denilmektedir;

“Artık adın Avram değil, İbrahim olacak. Çünkü seni birçok ulusun babası yapacağım. Seni çok verimli kılacağım. Soyundan uluslar doğacak, krallar çıkacak. Antlaşmamı seninle ve soyunla kuşaklar boyunca, sonsuza dek sürdüreceğim. Senin, senden sonra da soyunun Tanrısı olacağım. Bir yabancı olarak yaşadığın toprakları, bütün Kenan ülkesini sonsuza dek mülkünüz olmak üzere sana ve soyuna vereceğim. Onların Tanrısı olacağım.”

Yahudi ırkı da, Tevrat referansı ile diğer ırklardan üstün tutulmaktadır. On emirde dahi bunu hissetmek mümkündür. Bu emirler, aslında Yahudi hayatının çerçevesini çizmek için vardır. Belgede, ‘Yahudi Tanrısı’ üzerinden emirler verilmektedir. Kitab-ı Mukaddes, daha çok ‘bir halka’ indirgenmiş bir ‘din’ algısı vermektedir. Kitap, kendiliğinden ‘öteki’ karşılığını oluşturmakta, örneğin; köle kavramı direkt olarak kullanılmakta, yani öteki olan birilerine kitabın içinde yer verilmektedir. Kitabın bu dili, kitleler üzerindeki etkisini de azaltsa da, Musevi inancına sahip kişiler için, kısmi anlamda “seçilmiş” niteliği vurgusuna sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu İsrail’de “Yahudi devleti” vurgusuyla, anayasal nitelikte koruma alanı içerisine alınmaktadır.

İsraili siyasetçiler için İsrail’in ‘bir Yahudi Devleti’ olması prensibi, sıradan bir ‘devlet’ anlayışından çok daha önemlidir ve mümkün olan tüm yollarla bu anlayış Yahudi nüfusun zihnine zerk edilmiştir. 1980’li yılların başlarında bu anlayışa muhalefet eden küçük bir İsrail Yahudi topluluğu ortaya çıktığında, 1985 yılında İsrail Parlamentosu Knesset’in büyük çoğunluğu tarafından (diğer maddelerin içeriğini umursamayan ve çok özel düzenlemeler olmaksızın yürürlükten kaldırılamayacak olan) bir anayasa maddesi geçirilmiştir. Bu yasaya göre kendi programında, "Yahudi devleti" prensibine açıktan muhalefet eden ya da onu demokratik yöntemlerle değiştirmeyi teklif eden hiçbir parti, Knesset seçimlerine katılamaz (Shahak, 2004:21-22).

İsrail Shahak’a göre, Yahudilerin Filistinlilere yaptığı ayrımcılığın nedeni sadece Filistin’de yaşamakta olmalarıdır. İsrail Devleti, özellikle üç alanda; yerleşim hakkı, çalışma hakkı ve yasalar önünde eşitlik hakkı anlamında ihlalleriyle gündeme gelmektedir. Buna göre, İsrail, kendisinin düşük statüdeki Yahudi olmayan vatandaşlarının resmi devleti değildir. Sadece Filistinlilerin değil, Yahudi olmayan tüm insanların bu topraklardan faydalanması yasaklanmıştır. Yerleşim konusundaki ayrımcılık, İsrail topraklarının yüzde 92’sinin devlet arazisi olduğu ve Yahudi Ulusal Fonu tarafından dağıtılabileceği gerçeğine dayanmaktadır.

Çalışma hakkının reddi demek, Yahudi olmayan kişilerin JNF'nin düzenlemelerine göre İsrail toprak otoritelerinin yönetimindeki arazilerde çalışmasının resmi olarak engellenmesi demektir (Shahak, 2004:22-24).

5. Türkiye - İsrail İlişkilerinin Tarihsel İzleği

Osmanlı döneminden sonra Türk-Musevi ilişkileri 14. yüzyıla kadar dayanmaktadır. İlk Musevi kafilesi yaklaşık 700 yıl önce Osmanlı egemenliğindeki Edirne'ye sığınmıştır. Ama asıl büyük Yahudi akını 2. Beyazıt döneminde gerçekleşmiş, İspanya'dan kaçan Yahudiler, Osmanlı topraklarını kendilerine yurt edinmiştir. O dönemde Osmanlı'nın yetişmiş eleman anlamında eksikliğini gidermişlerdir. Osmanlı döneminde Türklerle Museviler arasındaki gerilim ise, Yahudilerin Filistin topraklarını yurt edinmek istemesiyle başlamıştır. 2. Abdülhamit, Yahudilerin Filistin'de toprak satın alma ve yerleşme planlarını sezmiş ve Filistin'e göçü 1883 yılında yasaklamıştır. O dönemde, Siyonist hareket Yahudi göçüyle ilgili olarak elde ettiği başarılarla rağmen, yeni bir Yahudi devletinin kurulması için gerekli uluslararası desteği sağlayamamıştır. Ortaylı'ya göre, 2. Abdülhamit'in Yahudilerin Filistin'e yerleşmesinin engellemesinin nedeni anti-semitik bir tutum değildi. Aynı zamanda Osmanlı, Lübnan'a benzer yeni bir sorun istemiyordu. Beklenen büyük savaşta, diğer devletlerin de müdahalesiyle durum daha da içinden çıkılmaz bir hal alabilirdi. Bazı kaynakların iddiasına göre, "2. Abdülhamit Theodor Herzl ile hiç görüşmedi" dense de Ortaylı iki görüşme olduğunu ve 2. Abdülhamit'in, Herzl'in teklifini reddettiğini belirtmiştir.

"Herzl 17 Mayıs 1901'deki ilk mülakatında kendisine bir Mecidiye nişanı ihsan edilerek baştan savılmıştı. Haziran 1902'de ikinci defa gelerek bir mülakat daha istedi. Bu sefer aracılık yapan Hahambaşı Moshe Levi idi. Herzl burada bilinen meşhur teklifi; yani Filistin'e Girit'in benzeri özerk bir statü verilmesi ve Yahudi göçüne göz yumulması karşılığında Osmanlı borçlarının ödenmesi için teşebbüse geçecekleri teklifini yapmıştı. 2. Abdülhamit, bu teklif üzerine "Yahudi milletine karşı derin sempatisi olduğu, ancak bu isteklerini yerine getirirse büyük devletlerle özellikle Rusya ile başlarının derde gireceği, meseleyi nazırlarla da tartışması gerektiği" gibi bir cevap verdi" (Ortaylı, 1981:115).

Abdülhamit'in Alman raporlarında da Herzl'in isteğinden 'olmayacak şeyler' diyerek bahsettiği bilinmektedir. 2. Abdülhamit Polonyalı soylu Kont Philippe de Newlinsk aracılığıyla Herzl'e mektup göndererek şöyle demiştir;

"Eğer Mr. Herzl senin bana arkadaşım olduğun gibi bir arkadaşın ise ona nasihat et, bu konuda bir diğer adım atmasın. Ben bir karış toprak bile olsa satmam. Zira bu vatan bana ait değil, milletime aittir. Benim milletim bu toprakları savaşta kanlarını dökerek kazanmışlar, onu kanları ile verimli

kılmışlardır. Bu toprak bizden sökülüp alınmadan evvel, biz onu tekrar kanlarımız ile sularız. Benim Suriye ve Filistin alaylarımın efradı birer birer Plevne'de şehit düşmüşlerdir. Onlardan bir tanesi dahi dönmek üzere muharebe meydanlarında canlarını vermişlerdir" (Öke, 1991:56).

Bu dönemde 2. Abdülhamit'in verdiği karşılık İsrail'i kurma ideali içinde olan Herzl'in planlarını bir nebze de olsa sekteye uğratmıştır. Ancak Osmanlı döneminin bitişi sonrası ise Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi büyük bir hız kazanmıştır. Özellikle Nazi soykırımı sonrası Avrupa'daki Yahudilerin bölgeye akın akın kabileler halinde geldikleri görülmektedir. Modern Türkiye Cumhuriyeti ile İsrail arasındaki ilişkiler, İsrail'in kurulduğu 1948'den hemen öncesine denk gelmektedir. Özellikle Türkiye'nin 1945 ile 1947 arasında Filistin meselesine dair Birleşmiş Milletlerdeki görüşmelerde Arap yanlısı tutum sergilediği belirtilmektedir. Filistin'e bağımsızlık verilmesini ön gören Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndaki teklifleri desteklemektedir. Türkiye, 1947'de BM Genel Kurulu'nun Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında paylaşılmasını ön gören karara, Arap ülkeleriyle birlikte aleyhte oy kullanmıştır. Siyonist hareketin desteklediği taksim kararına karşı çıkması sonrası Türkiye'nin tavrında değişikliğe gittiği görülmüştür.

Türkiye'nin politika değişikliğinin en önemli etkeni, batıya olan ihtiyacından kaynaklanmaktadır. O dönemde Boğazlar üzerinde de hak iddia etmeye çalışan Sovyetler Birliği'nin de baskısını hissedilen Ankara yönetimi, Batı ve özellikle ABD ile anlaşma yoluna gitmiştir. Ömer Kürkçüoğlu, Türkiye'nin politika değişikliğinin sadece batıdan gelen desteğe ihtiyaç duymasından dolayı değil aynı zamanda ABD Başkanı Truman'ın "İsrail'in refahı ve varlığına" olan ilgisinden kaynaklandığını belirtmektedir. Türkiye'nin Ortadoğu'daki Arap bloğuna karşı tutumu ilk olarak BM Genel Kurulu'ndaki oylamayla Filistin uzlaşma komisyonu kurulması sırasında yaşanmıştır. Türkiye hem Arap bloğunun aksine çok geniş yetkilere sahip olan komisyonun kurulması lehinde oy kullanmış hem de Fransa ve ABD ile birlikte komisyonun üç üyesinden biri olmuştur (Kürkçüoğlu, 2010:10). Bu arada İsrail'in kuruluşu 14 Mayıs 1948'te ülkenin kurucu başbakanı David Ben Gurion tarafından ilan edilmiştir. Türkiye'nin yeni devletin kuruluşuna karşı ilk tutumu bekle-gör olsa da, özellikle Arapların Arap-İsrail savaşı sonrası büyük kaybı ve İsrail'le barış masasına oturması sonrası Ankara yönetimi Tel Aviv hükümetini tanıma yoluna gitmiştir. Türkiye, Arap ülkelerinin tüm tepkilerine rağmen kurulmasından yaklaşık 11 ay sonra, 28 Mart 1949 tarihinde İsrail devletini tanıyan ilk Müslüman nüfusa sahip devlet olmuştur. Tanıma gerekçesini ise; "İsrail, BM'ye üye olmuştur, dolayısıyla Türkiye de yeni kurulan bu devleti BM örgütünün evrenselliği çerçevesinde tanımıştır" şeklinde yapmıştır. Türkiye, 1950'nin Ocak ayında, İsrail devletinin

kuruluşundan yaklaşık bir buçuk yıl sonra Tel Aviv'e ilk maslahatgüzarını atadı, aynı yılın Temmuz ayında ilk ticaret anlaşmasını imzaladı. (Oran, 2009:619)

Soğuk Savaş döneminde özellikle 1950'li yıllarda Türkiye ve Ankara hükümeti açısından birinci öncelik Sovyetler Birliği tehdidi olarak öne çıkmaktadır. Sovyetler Birliği tehdidi Türkiye'yi yeni işbirlikleri arama çabasına itmektedir. 1955 yılında Türkiye Arap ülkeleriyle birlikte Sovyet Rusya'sına karşı güvenlik bloğu oluşturma çabasına gitmiştir. Önce Ankara ile Bağdat hükümeti arasında imzalanan pakta Bağdat Güvenlik Paketi adı verilmiştir. Aynı güvenlik paketi, daha sonra İngiltere, İran ve Pakistan'ın katılımlarıyla genişlemiştir. Bağdat Güvenlik Paketi'nin en önemli sonuçlarından biri, Türkiye ile İsrail ilişkilerinin olumsuz etkilenmesi olmuştur. Aynı dönemde yaşanan 1956 Süveyş Bunalımı da ikili ilişkilerde sıkıntıya yol açmıştır. Ancak Türkiye İsrail yönetimine karşı görünebilecek adımlar atıp, Tel Aviv'deki temsilciliğini Kasım 1956'da maslahatgüzar seviyesine indirse de, Türk Dışişleri Türkiye'nin tutumunun Bağdat Paketi'ne sadakat anlamında olduğunu ve Tel Aviv yönetimine karşı bir tutumun olmadığı konusunda İsrail'i bilgilendirmiştir. (Balcı, 2010:137)

1960'lı yıllarda ise Türkiye'nin Ortadoğu politikasındaki en belirleyici etken Kıbrıs meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türel, özellikle Kıbrıs meselesi ve Ankara hükümetinin ekonomik çıkmazları nedeniyle daha dengeli ve hatta Arapları kollayan bir politika izlediğini söylemektedir. Türkiye'nin, yeni politikası çerçevesinde, Yaser Arafat'ı desteklemesi ve 1967'deki Arap-İsrail Savaşı'nda kuvvet kullanarak toprak kazanımına karşı olduğunu açıklaması bunun en büyük göstergelerindendir. (Türel,2010:13)

1973'teki Arap-İsrail savaşında da Türkiye, Arap ülkelerinin yanında yer aldı. Ankara hükümeti, İsrail'e yardıma gitmek isteyen ABD uçaklarının İncirlik'ten kalkışına izin vermedi. Ancak İsrail'e savaşta olan Mısır ve Suriye uçaklarının yakıt ikmaline yardımcı oldu, Sovyetler Birliği'ne ait uçaklarının hava sahasını kullanarak bu uçakların yakıt ikmalini yapmasına izin verdi.

1967 Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin politikasında neden böyle bir değişiklik yaptığı konusu değişik görüşlerce farklı farklı yorumlanmaktadır. Torlak'a göre; kimilerince bu durumun arka planında Kıbrıs sorununun yattığı düşünülmüş ve Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili dostlara ihtiyacı olduğu biçiminde yorumlanmaktadır. Kimi Arap aydınları tarafından da bu durum, Kıbrıs sorunuyla ilişkilendirildiği gibi bir de buna ek olarak ekonomik açıdan Araplara ihtiyaç duyulduğu biçiminde yorumlanmaktadır. Ancak dönemin alınan kredileri incelendiğinde aslında bu dönemde Batı yandaşlığına ilişkin bir azalmanın olmadığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü

Türkiye bu dönemde Batı'dan, eskisine oranla daha fazla kredi almaktadır. Kendi içinde yaşadığı gelgitleri ise Türkiye'deki sol partilerin ABD düşmanlığı ve sağ partilerin Orta Doğu ülkeleriyle ortak din çatısı altında toplanması olarak değerlendirilebilmektedir. (Torlak, 2010:60).

Oran'a göre ise, Türkiye'nin dış politikasını gözden geçirmesine yol açan ilk neden, 1960 darbesi sonrası 27 Mayıs iktidarının Demokrat Parti hükümetinin her türlü politikasını eleştirme sürecini başlatmasıydı. Özellikle 1961 Anayasası'nın özgürlük ortamında, dış politika ilk kez partiler üstü kabul edilerek kamuoyunda tartışılmaya başlandı. İkinci neden ise, Soğuk Savaş'ın yerini yumuşamaya bırakmasıydı. Bloklar arası ilişkilerdeki yumuşama blok içi çatışmaların yaşanmasına olanak sağlayınca, Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorunu yeniden alevlendi ve Türkiye bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin çoğunluğu oluşturduğu uluslararası platformda ne denli yalnız kaldığını açıkça gördü. Bu durumu gidermek için ilk olarak komşu Arap devletlerine yaklaşma çabalarına hız verdi (Oran, 2009:784).

Mescid-i Aksa'nın 1969'da kundaklanmasının ardından da Türkiye Arap bloğuna yakın bir tutum içerisindeydi. 10 Kasım 1975 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Siyonizm'in bir çeşit 'ırkçılık ve ırki ayrımcılık' olduğuna dair 3379 sayılı karar oylandı. Türkiye bu kararda Araplarla aynı yönde oy kullanarak, kararın kabulünü sağladı. Batılı Avrupa ülkelerinin çoğu hayır oyu verse de, ABD tasarıya karşı çıksa da, Türkiye de Siyonizm'i ırkçılık olarak kabul eden karara, evet oyu vermiş, yine Arap ülkelerinin yanında yer almıştı.

1980 12 Eylül'ündeki askeri darbe de, Türkiye'nin İsrail politikasında önemli bir değişikliğe gitmedi. Bu dönemde de İsrail'in attığı tek taraflı adımlar iki ülke ilişkilerini belirleyici gerilimlere yol açtı. Tel Aviv hükümetinin, İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği Doğu Kudüs'ü ilhak etmesi ve ardından birleşik Kudüs'ü İsrail'in, 'ebedi ve değişmez' başkenti ilan etmesi bu dönemde İsrail ve Türkiye arasındaki ilk gerilimdi. Türkiye, Doğu Kudüs'te başkonsolosluğunun kapısına kilit vurdu ve daha sonra ilişkileri en düşük seviye olan ikinci kâtiplik düzeyine kadar indirdi. Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in İsrail'i bölgedeki istikrarsızlığın kaynağı olarak göstermesi ise, hem İsrail'in hem de ABD yönetiminin tepkisine yol açtı, gerilim yükseldi. Ocak 1981'de 61 Amerikalı senatörün, Türkiye'nin Washington Büyükelçisine mektup göndererek, Türkiye'ye tepkilerini dile getirmesi ABD'nin iki ülke ilişkilerinde İsrail'den yana aldığı tavrın örneklerindendi.

1983 sonrası Turgut Özal döneminde ise, çok yönlü dış politika olarak tarif edilen dış politika uygulamasına geçildiği belirtilmektedir. Özal, hem Batıyla hem de Doğuyla bilhassa

Ortadoğu'daki ülkelerle olan ilişkileri ihmal etmeme çizgisinde kalmaya çalışmaktadır. Başbakanlığa seçilen Turgut Özal, İsrail ile ilişkilerin kesilmesini isteyen Arap ülkelerine, "Çıkarlarımızı düşünmek zorundayız. Amerika'daki İsrail lobisinin de rolünü biliyoruz" karşılığını vermiştir. Aynı dönemde Cumhurbaşkanı Kenan Evren FKÖ lideri Yaser Arafat'la da görüşmüştür. Ancak önemli olan Türkiye'nin Lübnan'daki İsrail karşıtı olan Emin Cemayel yönetimine karşı düzenlenen operasyonda hükümetin ABD'nin yakıt ikmali için İncirlik Üssü'nü kullanmasına izin vermesidir. (Tavlaş'dan akt. Türel, 2010:14)

Türkiye'nin Araplarla da yan yana gözüken ancak İsrail'le de sıcak ilişkilere önem verdiği bu dönemden itibaren Türkiye-İsrail ilişkilerinde yakınlaşmalar artmaya başlamıştır. Bir sene sonra Dönemin Başbakanı Özal, ABD'ye gittiğinde İsrail lobisi temsilcileriyle bir araya gelmiştir. Ancak Türkiye-İsrail arasındaki sıcak ilişkiler sekteye uğramıştır. 1985 yılında aynı şekilde ABD'nin New York kentindeki BM toplantılarına giden dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu'na İsraili mevkidaşından görüşme talebi geldi. Talebe olumlu yanıt verdi ancak görüşmeden bir gün önce Tunus'taki FKÖ kamplarının İsrail tarafından bombalanmasına Türkiye büyük tepki gösterdi. Dışişleri Bakanı Halefoğlu, görüşme talebini reddetti. Türkiye, Özal döneminde dengeli bir politika izlese de, 1988'de Cezayir'deki toplantı sonrası açıklanan Filistin Devleti'ni kuruluşundan itibaren hızlı şekilde tanıdı. İsrail yönetimi, Türkiye'ye tepki gösterse de, Ankara yönetimi bölge halklarının ve tüm devletlerin barış içinde yaşama hakları olduğu konusunda görüş bildirdi. Aynı dönemde Filistin Lideri olarak uluslararası camiada kabul gören Yaser Arafat da, Ankara'da ağırlandı.

1990'lı yıllarla beraber iki ülke ilişkilerinde askeri ve bölgesel çıkarlar ön plana çıktı. PKK'ya karşı işbirliği ve bölge dengeleri açısından iki ülkenin yakınlaşmaları kaçınılmazdı. Bölgedeki Arap ülkelerinin İsrail'e olan tutumu ve Türkiye'nin güvenlik endişeleri sonrası iki ülke yakınlaşması sürdü. Özellikle 1991'deki 1. Körfez Savaşı sonrası bölgeye Çekiç Güç'ün gelmesi dönüm noktası oldu. Terör örgütü PKK'nın otorite boşluğundan yararlanması, Türkiye'nin endişelerini daha da arttırdı. Türkiye'nin askeri mücadelede İsrail'den yararlanması gerekiyordu. Türkiye, Filistin-İsrail barış sürecinin başlaması sonrası 1991 yılının son gününde Tel Aviv yönetimine jest yaptı, diplomatik ilişkilerini, 'büyükelçilik' seviyesine çıkardı. Ama aynı dönemde, 1980 yılında kapadığı Doğu Kudüs Başkonsolosluğu'nu da Filistinlilere yönelik olarak açıp, Filistin tarafını da ayrı bir mahiyet olarak gördüğünü ilan etmiş oldu.

Güvenlik sorunu ve teröre karşı işbirliğinin ön planda olduğu bu dönemde, Türkiye ile İsrail arasında iki önemli anlaşma imzalandı. 1994'te güvenlik, 1996'da askeri alanda eğitim ve işbirliği anlaşması iki ülke arasındaki savunma atılımının önemli adımlarıydı. Anlaşmaların ardından Türkiye ve İsrail, ABD'yi de yanlarına alarak 1998'de Akdeniz'de ortak tatbikat düzenledi.

1998 yılında Türkiye'de 28 Şubat Dönemi olarak adlandırılan döneme denk gelmekteydi. Dönemin Refah Partisi lideri ve Başbakan Necmettin Erbakan'ın İsrail'le yönelik eleştirileri de gündeme geldi. Refah-yol hükümetinin Türkiye tarihinde post-modern darbe olarak nitelendirilen olayla iktidardan indirilmesi sırasında özellikle iki ülke ilişkilerinde ekonomik ve ticari istikrar devam etti. Özellikle dönemin Başbakanı Necmettin Erbakan'ın muhalefette olduğu dönemde söylediği İsrail'e mevcut anlaşmaları iptal edeceğini ifade etmesi, Türkiye-İsrail ilişkilerinin sekteye uğrayacağı görüşü yaygın olsa da, İsraili yetkililerin, "Türkiye'de askeri ve diplomatik çevrelerin yönlendirmesi" ile bu ilişkinin devam edeceği beklentileri doğru çıkmıştır. Bu durum, özellikle iki ülke ilişkilerinde sivil siyasetin nasıl devre dışı bırakıldığının göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in "İsrail'le olan askeri anlaşmanın kesintisiz süreceğini, Refahyol'un bu anlaşmayı etkilemeyeceğini" belirtmesi de, devletin başı konumundaki siyasi figürün seçilmiş başbakanın görüşüne karşı askerinin yanında yer aldığına göstergesi olmuştur. (Sherman'dan akt. Balcı, 2011:123)

İsrail-Türkiye gerilim anlarından birini 28 Eylül 2000 tarihindeki tarihi bir olaydan sonra yaşamıştır. İsrail'de dönemin Likud Partisi Lideri Ariel Şaron'un Kudüs'te Mescid-i Aksa Camiini ziyaret etmesinin ardından 2. İntifada başlamıştır. Ardından 6 Şubat 2001 seçimlerini kazanan Ariel Şaron İsrail Başbakanı oldu. 2. İntifada ile birlikte Filistin halkına karşı, "orantısız güç" kullanılması Türkiye'de tepkiyle karşılandı. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, Şaron'a Türkiye ziyaretinde, "Eğer barış umudu kaybedilirse, ilişkilerimiz kötü etkilenebilir" uyarısında bulundu. Türkiye ile İsrail arasındaki görüş ayrılıkları ön plana çıktı. Diplomatik kaynaklar, görüşmeleri "fırtınalı" olarak nitelendirdiler. Dönemin başbakanı Ecevit, barış görüşmelerine başlamak için İsrail'in şiddetin tamamen sona ermesini ön koşul olarak koymasının gerçekçi olmadığını söyledi. (NTV:2001)

İsrail daha sonra Türkiye'nin uyarısını dikkate almazken, operasyonları artırınca, Türkiye'de İsrail karşıtı sokak protestoları gerçekleşti. Başbakan Ecevit, İsrail'i, 'soykırım' yapmakla suçladı;

“Filistin devleti yok ediliyor: Arafat şimdi İsrail askerlerinin elinde tutsak durumda. Ya sürgüne gidecek ya da belki canından olacak. Yalnız Arafat değil, tümüyle Filistin devleti adım adım yok edilmekte. Filistin halkına karşı dünyanın gözleri önünde soykırım uygulanmakta. İsrail yönetimi BM Güvenlik Konseyi kararlarına da meydan okumakta.” (Radikal Gazetesi: 2002).

Ekonomik ve askeri ilişkiler ise, bu geriliminden neredeyse hiç etkilenmedi. Ekonomi ve askeri ilişkiler gelişse de, 2000’li yılların başıyla birlikte iki ülkenin jeo-stratejik ortaklık içine girmesine neden olan koşullarda hafifleme oldu. İsrail ve Türkiye ilişkilerinde gelişim önce yavaşlamaya başladı, ardından Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarında düşüşe geçti. Yeni hükümet, özellikle Suriye ve diğer Arap ülkeleriyle ilişkilerini geliştirirken, İsrail-Türkiye ilişkilerinde gerilim arttı. Türkiye, özellikle uluslararası platformlarda İsrail yönetimi ve liderliğini sert şekilde eleştirdi. İşbirliği döneminin ardından gerilim dönemine geçildi. AK Parti iktidarı döneminde, İsrail ve Türkiye arasında 4 büyük kriz gündemi oluştu.

6. Türkiye-İsrail İlişkilerinin Sorunsal Arka Planı ve İki Ülke İlişkilerinde Kriz Dönemleri

Türkiye-İsrail ilişkilerinde özellikle İsrail’in kuruluş aşaması sırasında herhangi bir aksaklık yaşanmamıştır. Türkiye bekle-gör politikası izlese de, İsrail’i tanıyan ilk Müslüman ülke olarak tarihe geçmiştir. Çelikkol’a göre; Türkiye’nin İsrail’i tanınması ise, Dışişleri Bakanı Necmi Sadak’ın 1949 yılı Nisan ayında Washington’a gerçekleştireceği ziyaretin hemen öncesinde gelmesi, bu kararda Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra batı ve özellikle ABD ile gelişen ilişkilerinin önemine işaret etmektedir (Çelikkol, 2014:61). Türkiye’nin İsrail’e yönelik siyaseti genel itibariyle dönemselsel olarak değişkenlik gösterse de, özellikle 90’lı yıllarla birlikte denge politikası şeklinde konum almaktaydı. Türkiye, İsrail’le işbirliği yapsa da, güçlü bir stratejik ittifak arayışı ve anlayışı içerisinde bir görüntü vermemekteydi. Türkiye-İsrail ilişkileri özellikle Ortadoğu’daki uzun soluklu çatışma sürecinin savaşa ya da büyük bir gerilime dönüştüğü dönemlerde sıkıntıya düşmektedir.

Krizler, sistem ve sistem öğelerinin – ki burada devletler olarak karşımıza çıkmaktadır- çevreleriyle olan ilişki ve varlıklarını tehdit eden durumlar olarak adlandırılmaktadır. Lutz Huth ve Jurgen Schulz’a göre; krizler aniden sürpriz etkisiyle ortaya çıkmakta ve önceden tahmin edilememektedir. Krizler sonrası doğru ya da yanlış olduğuna bakılmaksızın karar verilmelidir. Aynı zamanda sistem ve sistem öğelerinin üst düzey hedeflerini, değerlerini ve varlıklarını tehdit etmektedir. Krizler aynı zamanda yönetenler açısından da sıkıntı verici süreçler olarak göze çarpmaktadır. Karar vericiler krizler esnasında, vakit darlığı nedeniyle baskı altında karar vermek mecburiyetinde kalmaktadır (Huth ve Schulz’dan akt. Aydemir, 2005:210).

Krizlerin karakteristik özelliğine bakınca; krizler statükodan kopma ve denge durumunu tehlikeli hale getirme hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Kriz anında oluşan riskler, tehditler ve tehlikeler, sık sık askeri çatışma olasılığını da ortaya koymaktadır. Doğru karar vermek için yeterli bilgiye sahip olunmasa da, karar alınmak zorunda olduğu gerçeğiyle karşı karşıya kalınmaktadır. Kriz sonrası genellikle; kriz öncesi dengeyi bulunmaya çalışılmakta ya da yeni bir denge oluşumu, değişimle birlikte arzulanmaktadır. Türkiye'nin içinden geçtiği Suriye krizi de, Ankara yönetiminin kriz anından önceki dönüş isteğini ortaya koyma açısından yeni örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye-İsrail ilişkileri açısından gerilimler zaman zaman artsa da, iki ülkeyi karşı karşıya getiren nedenler daha çok İsrail'in Filistin coğrafyasına müdahalesi ya da Arap ülkeleriyle olan çekişmelerinden kaynaklanan sorunlar oldu. İsrail-Türkiye arasında ilk kriz Süveyş Kanalı krizi olarak ortaya çıktı. İsrail'in 1956 yılında Mısır'ın bir kısmını işgal etmesi nedeniyle Türkiye Tel Aviv yönetimiyle ilişkilerini düşürme yolunu seçti, maslahatgüzarlık seviyesine çekti. İsrail'in Sina Yarımadası'ndan çekilmesi sonrası da yeni gelişmeler oldu. 1967 yılında meydana gelen 2. İsrail-Arap savaşına da müdahil olmadı, çekimser bir tavır aldı. Hem ABD'nin İncirlik Üssü üzerinden İsrail'e destek sağlanmasını engelledi, hem de dönemin iki kutuplu dünyasında önemli aktör Sovyetler Birliği'nin Arap ülkelere silah yardımı yapması için kendi hava sahasını kullanmasına izin vermedi. Türkiye, İsrail büyükelçisini 1980 yılındaki 12 Eylül darbesi sonrasında kadar göreve göndermedi. 12 Eylül sonrası ise, Turgut Özal başbakanlığındaki Türkiye, denge politikası üzerinden Türkiye-İsrail ilişkilerini yorumladı. Özellikle güvenlik konusu önemli bir işbirliği parametresi olarak ortaya çıktı. Dönemsel krizlerin etkisiyle inişli çıkışlı bir seyir izleyen ilişkiler; öncelikle güvenlik konusu, bu özelde PKK ile mücadele başlığı altında ilerlemeye devam etti. Türkiye'nin özellikle ABD ile ilişkilerin niteliği, Ermeni soykırımı meselesi gibi alanlarda işbirliğine ve İsrail'in desteğine ihtiyacı vardı. Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi dışında genel gerilim ve kriz noktalarında Türkiye ve İsrail ilişkilerinin 3. devletler üzerinden gerilim yaşadığı görülmekteydi. Recep Tayyip Erdoğan dönemi sonrası Türkiye'nin İsrail-Suriye görüşmelerinde arabuluculuk yaptığı dönemde Tel Aviv yönetiminin 27 Aralık 2008'de Gazze Şeridi'ne karşı düzenlediği, "Dökme Kurşun Operasyonu" Türk-İsrail krizlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminde ilk gerilim noktası olarak belirdi. Gazze'ye yönelik operasyonda 1391 Filistinli hayatını kaybetti, 4000'den fazla kişi yaralandı. Dönemin Başbakanı Erdoğan, İsrail'i 'terör devleti' olarak tanımladı. Ardından yaşanan Davos, Dizi, Alçak Koltuk ve Mavi Marmara krizi iki ülke ilişkilerinde uzun soluklu krizlerin meydana gelmesine neden oldu.

7.Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi İsrail-Türkiye Kriz Maddeleri ve Açıklamalar

Uluslararası ilişkilerde krizler 4 aşamada incelenmekte; kriz öncesi dönem, tırmanma, yumuşama ya da savaş anlamına gelen patlama noktası olarak ortaya çıkmaktadır. Kriz türlerine bakıldığında ise, 'ani kriz' adlandırılan durum Türkiye-İsrail ilişkilerinde yaşanan Davos krizini ortaya koymak için uygun tanımlamadır. Kriz öncesi dönemde İsrail'in Gazze'ye yaptığı operasyon Ankara'nın tepkisini çekse de, dönemin Başbakanı Erdoğan'ın sert çıkışı beklenmediktir. Tarihe Erdoğan'ın Davos çıkışı olarak geçen olay, İsrail'in Gazze Operasyonu'ndan yaklaşık 2 ay sonra gerçekleşmiştir.

Olay İsviçre'nin Davos kentinde yapılan ekonomik forum sırasında, Dünya Ekonomik Forumu kapsamında düzenlenen "Gazze: Ortadoğu İçin Model" oturumunda yaşanmıştır. Başbakan Erdoğan ile İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres arasında gerginlik olmuştur. Başbakan Erdoğan'ın İngilizce 'one minute' yani bir dakika sözüyle başlayan tepkisi günlerce hem Türkiye hem de dünya televizyonlarında bir numaralı gündem olmuştur. Erdoğan, Peres'e doğru bakarak;

"Sesin çok yüksek çıkıyor. Benden yaşlısın biliyorum ki sesinin benden çok yüksek çıkması bir suçluluk psikolojisinin gereğidir. Benim sesim bu kadar çok yüksek çıkmayacak. Bunu böyle bilesin. Öldürmeye gelince siz öldürmeyi çok iyi bilirsiniz. Plajlardaki çocukları nasıl öldürdüğünüz, nasıl vurduğunuzu çok iyi biliyorum. Ülkenizde başbakanlık yapmış 2 kişinin bana çok önemli lafları vardır. Filistin'e, tankların üstünde girdiği zaman, 'kendimi bir başka mutlu addediyorum' diyen başbakanlarınız var. Tankların üzerine çıkıp da 'Filistin'e girince mutlu oluyorum' diyen başbakanlarınız var. Ve bana sayılar veriyorsunuz. İsmi de veririm, belki merak edenleriniz vardır" dedi. (CNN Türk:2009)

Erdoğan, Peres'in konuşmasının salonda alkışlanmasını da eleştirmiş, "Şu zulme alkış tutanları da ayrıca kınıyorum. Peki, çocukları öldürenleri kalkıp da alkışlamak öyle zannediyorum ki insanlık suçudur" demiştir. Başbakan Erdoğan'ın, "Sadece size, iki söz söyleyeceğim..." sözleri üzerine, oturum yöneticisi, araya girmiştir. Erdoğan, 'sözümü kesmeyin' diyerek, "Tevrat'ın 6. maddesi der ki 'öldürmeyeceksin. Burada öldürme var. Bu da çok enteresan" diyerek sözlerini sürdürmüştür. Erdoğan, çıkışta gazetecilere, "Burada herkese aynı dakikayı verirler ona saygıyı duyarım, ama herkese aynı dakikayı vermedikleri zaman ona saygı duymam. Nitekim burada aynı dakikayı vermemişlerdir. Gördüğünüz gibi Şimon Peres'i 25 dakika konuşturmuşlardır, 12 dakika bizi konuşturmuşlardır. Bundan sonra da söz kesmek üzerine bina edilmiş bir anlayış. Bu kadar önemli

bir konuyu görüşeceğimiz bir yerde kalkıp da bunu yarım saat, 35 dakikaya sıkıştırılmazsınız"
demıştır. (CNN Türk:2009)

Erdoğan, bir gazetecinin İsrail Cumhurbaşkanı Peres'in "bağırarak konuştuğunu" söylemesi üzerine ise, *"O da suçluluk psikolojisinin bir gereği. Suçlu olan bağırır. Suçun yoksa niçin bağırıyorsun"* değerlendirmesinde bulunmuştur (CNN Türk:2009).

O tarihlerde başbakanlık görevinde olan Recep Tayyip Erdoğan'ın Davos konuşması sonrası iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da gerildiği görülmektedir. Yaklaşık 8 ay sonra İsrail ile Türkiye arasında dizi krizi olarak adlandırılan olay baş göstermektedir. "Ayrılık" adlı dizi özellikle İsrail'in tepkisini çekmiştir. Dizinin yapımcısı, "altını çizerek söylüyorum Yahudilerin, Filistinlilerin veya Türklerin herhangi bir anlamda kötülenmesi söz konusu değildir" dese de olay özellikle İsrail medyasında büyük yankı bulmuştur. Gerilimin ardından Ankara yönetiminden yeni adım gelmiş, Türkiye'nin İsrail'in katılımını istememesi ardından Konya'da icra edilen Anadolu Kartalı tatbikatının uluslararası bölümü iptal edilmiştir (BBC:2009).

İsrail ile çıkan dizi krizinin ardından yaklaşık 3 ay sonra da, 'Alçak Koltuk Krizi' denilen olay yaşanmıştır. İsrail, aynı şekilde Türk televizyonlarında yer alan Kurtlar Vadisi adlı dizide yaşanan bir sahneye tepki göstermektedir. Olay, dönemin İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon ve Türkiye'nin İsrail Büyükelçisi Oğuz Çelikkol arasında geçmektedir.

İsrail Dışişleri Bakanı Yardımcısı Danny Ayalon, Türk Büyükelçi ile yaptığı görüşmede diplomatik teamülleri hiçe saydı. Ayalon, oturduğu koltuğu Çelikkol'un koltuğundan yüksekte tutarak mesaj vermeye çalıştı. Başbakan Erdoğan'ın açıklamalarına ve Türk televizyonlarında yayınlanan dizilerdeki İsrail karşıtlığına duyduğu tepkiyi dile getirmek için Türkiye'nin Tel Aviv Büyükelçisini Dışişleri Bakanlığına çağırın İsrail, diplomatik teamülleri hiçe sayan bir tepki gösterdi. İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon, İsrailli gazetecilere İbranice yaptığı açıklamada, "Türk Büyükelçi Oğuz Çelikkol'un odada kendilerinden daha alçak bir koltukta oturduğuna" dikkat edilmesini istedi.

İsrail'in Haaretz gazetesi Alçak Koltuk Krizi'nin oluşmasının nedeni olarak İsrail Dışişleri Bakanı Avigdor Lieberman'ı göstermiştir. (NTV:2010)

Olay sonrası İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Ayalon özür dilemiştir. İsrail ile Türkiye arasındaki en büyük kriz ise, bu olaydan yaklaşık 6 ay sonra gerçekleşmiştir. Tarihe 'Mavi Marmara Krizi' olarak geçen olayda İsrail komandoları, İsrail'e yardım götüren gemilere gece

baskını düzenledi, 9 Türk ve 1 Türk asıllı ABD vatandaşı hayatını kaybetti. Türkiye, İsrail'in kanlı baskını sonrası İsrail Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'u geri çağırarak, saldırıyı protesto etti.

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, olaydan yaklaşık bir yıl sonra verdiği bir röportajda, saldırıyı 'savaş nedeni' olarak gördüğü mesajını vermiştir.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, "Tabii bir şımarık çocuk havası var İsrail'de. Ama bu süreç, 31 Mayıs 2010 Mavi Marmara olayı, uluslararası sularda gerçekleşen bu saldırı, bir defa hiçbir uluslararası hukuk kuralına uygun değildir. Aslında bu bir savaş nedenidir. Fakat biz Türkiye'nin büyüklüğüne yakışanı yapalım diyerek, bunu sabırla karşıladık" demiştir. (CNN Türk:2011)

Sonuç

Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkilere bakıldığında inişli çıkışlı dönemler görülmektedir. Özellikle İsrail'in kuruluşu sırasında Türkiye, bekle-gör politikası çerçevesinde hareket etmiş ama yine de Tel Aviv'i ilk tanıyan hükümetler arasında yer almış ve hatta İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştur. 2. Dünya Savaşı sonrası 1950'li yıllarda Türkiye'nin Batı bloğunda yer alma çabası ve Sovyet Birliği'nin boğazlar konusundaki tehdidinin de bu tutumda etkisi vardır. Kuruluşundan bir yıl sonra İsrail'i tanıyan Türkiye gerekçesini, "İsrail BM'ye üye olmuştur, dolayısıyla BM Örgütü'nün evrenselliği çerçevesinde bu ülkeyi tanımaktayız" diyerek açıklamıştır. Tanıma kararında da görüldüğü gibi Türkiye, Filistin sorununa ilişkin çoğunlukla Arap ülkeleri ve İsrail'e yönelik tarafsız tutum geliştirmeye ve dengeli siyaset üretmeye çalışmıştır. Ancak Türkiye'nin güvenliğini ve istikrarını tehdit eden krizlerde Ankara'nın dönemseller kaygılar nedeniyle tavır gösterdiği görülmektedir. Menderes Döneminde artan kaygılar sonrası 1974'deki müdahaleye kadar olan dönemde Türkiye'nin Kıbrıs Sorunu ve ekonomik kaygılar nedeniyle Arap ülkelere 'destekler' nitelikte bir tutum aldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda Türkiye, Arap bloğunda yer alarak, ABD uçaklarının İncirlik Üssü'nden kalkmasına izin vermezken, Sovyetler Birliği yakıt ikmali için Arap devletlerinin uçaklarına yardıma gitmesine hava sahasını açarak izin vermiştir. 12 Eylül 1980 darbesi sonrası Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in Kudüs'ün ebedi başkent ilan edilmesi sonrası İsrail'i, 'bölgede istikrarsızlık kaynağı' olarak nitelemesi, ABD'nin de tepkisini çekmiştir. 1983 sonrası Turgut Özal döneminde ise dış politika, çok yönlü dış politika olarak tarif edilmiş, hem batı hem de Ortadoğu dâhil doğuyla dengeli ilişkiler kurulacağı

belirtilmiş, Arap ülkelerinin İsrail’le diplomatik ilişkileri kesin çağrısı, “Çıkarlarımızı düşünmeliyiz” diyerek reddedilmiştir. Örneğin, 1984’deki Lübnan askeri harekâtında Türkiye ABD’nin İncirlik Üssü’nü kullanmasına izin vermiş aynı zamanda operasyona da tepki göstermiştir. 1990’lara geldiğinde ise özellikle Türkiye’nin terör örgütü PKK’ya yönelik mücadelesi ikili ilişkiler açısından belirleyici olmuştur. Türkiye’nin özellikle savunma sanayi alanında ihtiyaçları İsrail’den yararlanmasını gerektirdi. 28 Şubat döneminde de iktidarda Necmettin Erbakan hükümeti olmasına rağmen, Cumhurbaşkanlığı makamı ve Genelkurmay Başkanlığı’nın tutumuyla İsrail’le olan ilişkiler kesintisiz devam etti. Özetle, özellikle Türkiye’nin iç güvenlik kaygılarının yanı sıra İsrail’in Arap ülkeleri karşısında kazandığı başarılar, Tel Aviv hükümetinin Filistinlilere yönelik tutumu ve Birleşmiş Milletler kararları Ankara’nın İsrail politikasını şekillendiren nedenler arasında gösterilmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi 2001 yılında kurulması sonrası Türkiye siyasi hayatının en önemli, sınırlarını ve kendi zamanını aşan bir yapılanma olarak karşımıza çıkmaktadır. 3 Kasım 2002 seçimlerinde iktidara gelen parti o günden bugüne kesintisiz şekilde yaklaşık 16 yıldır iktidarda kalmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı sırasında İsrail ile Türkiye ilişkileri özellikle ilk dönemde Türkiye’nin güvenlik kaygıları ve gelişen ekonomik ilişkiler çerçevesinde istikrarlı bir görüntü çizmiştir. Aynı dönemde Türkiye, Suriye ile İsrail arasında ‘arabuluculuk’ rolünü üstlenmiş, iki ülke arasında dolaylı görüşmelere ev sahipliği yapmıştır. İsrail’in o dönemde Gazze’ye yönelik gerçekleştirdiği ‘Dökme Kurşun’ Operasyonu, iki ülke arasında ilişkilerin bozulmasının ilk belirtisi olmuştur. O günden sonra Ak Parti Türkiye’si ile aynı dönemdeki seçimle iktidara gelen Netanyahu İsrail’i arasındaki ilişkiler hiçbir zaman eski haline dönmemiştir.

Türkiye bir ulus devlettir, hem kuruluş hem de sonraki dönemde oluşturulan yönetim organları ulus devlet ideolojisine göre şekillenmiştir. Ulus devlet otoritesi Türklük etnik yapısı üzerinden kurulmuş, kuruluş aşamasındaki tehdit algısı göz önünde tutularak etkinlik sağlanmıştır. Toplumsal hayatın her alanında olduğu gibi medya sektörü de ulusal anlamda devletçe desteklenmiştir. Basın yayın kuruluşları arasında yayın politikası açısından ideolojik farklılıklar dikkati çekse de ulus devlet yapısına karşı korumacı bir yayın politikasının ortak bir tavır olarak benimsendiği görülmektedir.

Uluslararası ilişkiler anlamında da Türkiye medyasının ana aktörleri, yayım politikasında ulusal bir tavır alma konusunda özenli davranmıştır. Ancak dış politikadaki olaylar ve uluslararası ilişkiler konuları, Türk medyası açısından iç politik tartışmalar açısından da gündeme

alınmakta, tartışma konusu yapılmaktadır. Basın ve yayın organlarının, medyanın inşa ettiği dünya, söylem üzerinden kurulmaktadır. Söylem, sadece medyada haberlerin yazım biçimi ve kullanılan dil değildir. Söylem, bir iktidar inşasıdır. Gazetecilikte aslında yayına alınan haberden çok alınmayan haberin de önemi vardır. Yayın politikasında kullanılan haberler ne kadar takipçinin dikkatini çekse de, ulaşmayan haber her zaman daha önemlidir. O yüzden iktidarlar gündemi belirlemek ister, gündemi belirleyerek toplumu etkilemek ve yönetmek ister. Söylem kitleler üzerinde iletişim yoluyla kurulan iktidarın aracısı olarak görülmektedir. İktidar homojen bir kavram değildir. Evin, okulun, medyanın, toplumsal hayatın, iktidarın ve hatta muhalefetin de iktidarı vardır. İktidar kavramı tek taraflı bir kavram olmadığı için egemenlik kavramını incelerken karşılıklı etkileşimi ortaya koymak gerekmektedir. Toplumsal hayatta etkileşimi sağlamak için en önemli etken kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçlarının yayınları açısından iki ülke arasındaki krizlerin takibi, medya kuruluşunun ulusal yapısıyla doğrudan ilgilidir. Ama bu yapı, iç iktidar çatışmaları ve güç mücadelesi söz konusu olduğunda geri planda tutulup medya içeriklerinde değişikliğe yol açmaktadır.

Türkiye-İsrail arasındaki krizlerde de iç siyasi gerilim ve iktidar mücadelesi haber metinlerinin yazımında etkisini göstermektedir. Türk medyası, İsrail’le yaşanan ilk önemli kriz olan Davos Krizi’nin başlangıcından itibaren ulusalcı bir anlayışla yaklaşmış, dönemin hükümetine yakın veya muhalif tüm medya kuruluşları İsrail yönetiminin tutumunu eleştirmiştir. Davos Krizi, özellikle Türkiye’nin tüzel kişiliği olan başbakana yönelik bir saygısızlık olarak görülmüş, medya tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

Davos Krizi, çalışmaya konu olan tüm gazeteler tarafından manşet niteliğinde yer bulmuş ve fotoğraflarla desteklenmiştir. Hürriyet gazetesi, ilk ve ikinci gün başbakan Erdoğan’ın açıklamalarına yer vererek, hem Türkiye’de hem de dünyada olayın çok büyük yankı bulduğunu belirtmiştir. Özellikle başbakan Erdoğan’ın, ‘Atatürk’ten öğrendik’ sözlerine ön plana çıkararak, iktidarın ülkenin kurucu mantalitesine uygun davrandığı mesajı verilmiştir. Sonraki günlerde ise, 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in açıklaması gibi, olayı eleştiren açıklamalarda gazetede yerini bulmuş ve dengeli bir izlenim sağlanmaya çalışılmıştır. ‘Türkiye, Batı’dan kopuyor mu?’ eleştirilerine Batı kamuoyundan tanınan bir isimle cevap vererek, ‘Türkiye aslına dönüyor’ mesajı verilmiştir. Cumhuriyet gazetesi ise, her ne kadar ulusalcı yaklaşımla krizde Ankara’nın yanında yer alsın, üslup eleştirileri üzerinden hükümeti eleştiren bir yazım çizgisi içerisinde hareket etmiştir. Özellikle stratejik müttefik ABD’den gelen tepkilere de yer vererek, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin tutumunu tartışmaya açmıştır.

Dizi Krizi ve Alçak Koltuk Krizi ise, Davos'ta yaşananlara göre, gazete sayfalarında daha az yer bulmuştur. Dizi krizinde özellikle Hürriyet gazetesinin manşetinde yer alan '0.8 reyting, %100 kriz' manşeti muhafazakar camiadan tepkiye neden olmuştur. Alçak Koltuk Krizi'ne baktığımızda ise İsrail açısından diplomatik bir hata olduğu görülmektedir. Tüm medya organlarında olduğu gibi incelemeye konu olan basın yayım kuruluşları da Tel Aviv yönetimine tepki göstermiştir. Burada kullanılan söylem açısından büyük farklılıklar ortaya konulmaktadır.

Mavi Marmara Krizi ise, Türkiye ile İsrail ilişkileri tarihinin en büyük krizidir. İncelemeye konu olan gazeteler, olayın uluslararası sularda gerçekleştiği ifadesiyle İsrail'e tepkisini göstermiştir. Mavi Marmara baskını Türkiye-İsrail arasında 'kırılma anı' olarak nitelendirilen bir olaydır. Olayın gazetelerde yer alma biçimi açısından Türkiye'deki medya ve iktidar anlaşmazlığının ortaya çıktığı da görülmektedir.

Söylem bir iktidar mücadelesidir. Evrensel gerçeklik denilen şeyin yok olmasını sağlayan bir yapıdır. Söylem, detaylarla değişen dünyanın nasıl değiştiğini gösterirken, insanı doğru olanı değil, tecrübeleri, alışkanlıkları, yaşantıları ve zorunlulukları çerçevesinde dünyayı algılamasını sağlar. Söylemle tek gerçek yoktur, gerçeğin algılama biçiminin değişimi vardır. Gazeteler de buna mukabil bir yayım politikası içindedir.

Hürriyet gazetesi, Türkiye'de dönemin ana akım gazetesidir. Yayınlarında ulusal çizgiden uzaklaşmasa da, hem ticari kaygılar hem de iktidar ve muhalefet ilişkiler ağının etkisiyle, alternatif görüşlere yer vermiş kimi zaman hükümetin kimi zaman da hükümete yakın medyanın tepkisini çekmiştir. Hürriyet gazetesinin etkisi yayımladığı haber değil, yayımlamadığı haberle de ilişkilidir. Adalet ve Kalkınma Partisi'ne ilişkin yönelik söylemlerde gazete yazarlarının eleştirilerini görmek mümkünken, haberlerde hükümetin açıklamalarına çokça yer verildiği görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi ise, Türkiye'nin kurucu mitlerini ve ulusal devlet anlayışını kısmen temsil etse de, iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi'ne yönelik muhalefet kanadının yayım dilini kullanmıştır. Cumhuriyet gazetesi krizlerde Ankara hükümetinin yanında yer alsa da, Türkiye'nin kurucu partisi konumundaki Cumhuriyet Halk Partisi'nin yöneticilerinin açıklamalarına da yer vererek, hükümetin eleştirilmesine de olanak sağlamıştır. Bu durum, dış politikadaki gelişmelerin iç siyasi çekişmelerde de kullanılabilirdiğinin göstergelerinden biridir. Söylem bir mücadele alanı olmasının yanı sıra aynı zamanda gazetenin kendi kurduğu düşünce egemenliğinin okuyucu iletiği sütunlardır. Gazeteler, bu alanda okuyucusunu etkileyebilir, düşüncesini değiştirip kurulan söylem üzerinden toplumsal dönüşümlere neden olabilir.

Kaynakça

- ARI, Tayyar (2013): Uluslararası İlişkilere Giriş, MKM Yayıncılık, Bursa.
- AYDEMİR, Emrah (2005): Uluslararası Krizlerde Kriz İletişimi ve Uygulaması, sayı: 205, Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Konya, ss.204-231.
- BALCI, Ali (2010): İsrail Sorunu: Ortadoğu'nun Gordion Düğümü, der. Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları, c.1, Nobel Yayınları, Ankara.
- BALCI, Ali (2011): Türkiye'nin Dış Politikası ve İsrail: 1990'lar ve 2000'lere İlişkin Bir Karşılaştırma, cilt:2, sayı:2, Ortadoğu Etütleri, İstanbul, ss.117-136.
- BBC Türkçe (2009): Türkiye'yle İsrail Arasında Dizi Krizi, 15.10.2009, Londra
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/10/091015_israel_turkey.shtml (Çevrimiçi)
- CNN Türk(2009): Davos'ta Kriz, 29.01.2009, Davos, İsviçre
www.cnnturk.com/2009/dunya/01/29/davosta.kriz/511241.0/index.html (Çevrimiçi)
- CNN Türk(2011): Erdoğan: Mavi Marmara'ya saldırı savaş nedeni, 11.09.2011, Ankara,
<http://www.cnnturk.com/2011/turkiye/09/11/erdogan.mavi.marmaraya.saldiri.savas.nedeni/628927.0/index.html> (Çevrimiçi)
- DURAL, A. Baran (2012): Milletten Milliyetçilige Uzanan Kuramsal Bir Değerlendirme, Türk Yurdu Dergisi, c.32, sayı; 295, İstanbul, ss.329-344.
- FAIRCLOUGH, Norman (1992): Discourse and Social Change, Polity Press, Cambridge.
- FAIRCLOUGH, Norman (1995): Critical Discourse Analysis: The Critical Study Of Language. Longman, New York.
- FAIRCLOUGH, Norman (2001): Language and Power (2nd edition), Longman, London.
- FAIRCLOUGH, Norman (2003): Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research, , Routledge, London and New York.
- GEORGEON, François (2006): Osmanlı-Türk Modernleşmesi, Seçilmiş Makaleler 1900-1930, çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- HOBBS, Thomas (2007): Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti, çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- HUNTINGTON, P. Samuel (2014): Medeniyetler Çatışması, çev. Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, Ankara.
- KEYMAN, Fuat (2013): Uluslararası İlişkilere Giriş, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.

- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer (2010): Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası(1945-1970), Barış Kitabevi, Ankara.
- NTV (2001): Şaron Ankara'da aradığını bulamadı, Ankara, 07.08.2001,
<http://arsiv.ntv.com.tr/news/98433.asp> (Çevrimiçi)
- NTV (2010): Tel Aviv Büyükelçisi Alçak Koltukta, Kudüs, 12.01.2010,
<http://www.ntv.com.tr/dunya/tel-aviv-buyukelcisi-alcak-koltukta,aGB4P2dRVk66Ctf1k7-9nA>
(Çevrimiçi)
- ORAN, Baskın (1998): Atatürk Milliyetçiliği- Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- ORAN, Baskın (2009): Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, cilt:1, 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (1981): 2. Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- ÖKE, Mim Kemal (1991): Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar, Çağ Yayın Evi, İstanbul.
- ÖZDALGA, Elisabeth (2007): İslamcılığın Türkiye Seyri- Sosyolojik Bir Perspektif, çev. Gamze Türkoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖZSÜER, Esra (2015): Tarihin "Öteki" Yüzü: Türkiye ve Yunanistan Örneğinde Tarihi Yeniden Algılamak, Türk Tarih Eğitimi Dergisi, 07.10.2015, no.4,
www.tuhed.org/article/view/5000148450/5000135115 (Çevrimiçi)
- PİRİNÇCİ, Ferhat (2013): Uluslararası İlişkiler Kuramları-2, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- RADİKAL GAZETESİ (2002): İsrail Soykırım Yapıyor, 05.04.2002, Ankara,
www.radikal.com.tr/turkiye/israil-soykirim-yapiyor-628905/ (Çevrimiçi)
- SAİD, Edward(1998): Oryantalizm, çev. Nezh Uzel, İrfan Yayıncılık, İstanbul.
- SHAKAK, Israel(2004): Yahudi Tarihi, Yahudi Dini, çev. Ahmet Emin Dac, Anka Yayınları, İstanbul.
- TAVLAŞ, Nezh (1999): Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkileri, Avrasya Dosyası (İsrail Özel), c.5, s.1, İstanbul, ss.76-101.
- THERBORN, Göran (2008): İktidarın İdeolojisi İdeolojinin İktidarı, çev. İrfan Cüre, Dipnot Yayınları, İstanbul.
- TORLAK, Mustafa (2010): Siyonizmin Penceresinden Arap-İsrail Çatışmalarının Orta Doğu'daki Güç Dengesine Yansımaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TÜREL, Yılmaz(2010): Türkiye-İsrail İlişkileri: Tarihten Günümüze, cilt:5, sayı:1, Akademik Ortadoğu, Ankara, ss.9-24.
- UĞRASIZ, Bülent (2003): Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm, c.5, s.2, 9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, İzmir, ss.139-145.

WALTZ, Kenneth ve QUESTER, George H. (1982): Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi, çev. Dr. Ersin Onulduran, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.